

CHS

Programa de ciències humanes i socials

de segona ensenyança de l'Escola Andorrana

Ministeri d'Educació i Ensenyament Superior

Govern d'Andorra

Programa de **ciències humanes** **i socials** **de segona ensenyança** **de l'Escola Andorrana**

Ministeri d'Educació i Ensenyament Superior

Govern d'Andorra

Programa de ciències humanes i socials de segona ensenyança de l'Escola Andorrana

Aquest programa correspon a l'annex del Decret del 20-7-2022 de publicació del Programa de ciències humanes i socials de segona ensenyança de l'Escola Andorrana

Coordinat per: Salvador Sala, cap de l'Àrea d'Ordenament Curricular

Grup de redacció del Programa:

Jesús Granados, professor titular del Departament de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Girona

Mercè Vázquez, tècnica especialitzada de l'Àrea d'Ordenament Curricular, coordinadora del grup de redacció

Dipòsit legal: AND.275-2022

ISBN: 978-99920-0-945-1

Adreça i contacte:

Àrea d'Ordenament Curricular

Ministeri d'Educació i Ensenyament Superior

Avinguda Rocafort, 21-23. AD600 Sant Julià de Lòria

www.educacio.ad

Índex

<u>Introducció.....</u>	<u>7</u>
<u>Competències específiques.....</u>	<u>9</u>
C1. Valorar l'ús del territori.....	10
Orientacions didàctiques de la C1	11
Criteris d'avaluació de la C1.....	12
Expectatives de final de cicle de la C1	12
C2. Construir relats històrics fonamentats.....	15
Orientacions didàctiques de la C2	16
Criteris d'avaluació de la C2.....	17
Expectatives de final de cicle de la C2	18
C3. Valorar qüestions socials.....	21
Orientacions didàctiques de la C3	22
Criteris d'avaluació de la C3.....	23
Expectatives de final de cicle de la C3	24
<u>Recursos d'aprenentatge.....</u>	<u>26</u>
Bloc 1. Distribució de la riquesa i desigualtats socials	28
Orientacions didàctiques del bloc 1	31
Bloc 2. Desenvolupament sostenible.....	31
Orientacions didàctiques del bloc 2	35
Bloc 3. Memòria i identitat	36
Orientacions didàctiques del bloc 3	38
Bloc 4. Relacions, conflicte i canvi social	39
Orientacions didàctiques del bloc 4	41
Bloc 5. Organització social	42
Orientacions didàctiques del bloc 5	45
Bloc 6. Un món interconnectat.....	46
Orientacions didàctiques del bloc 6	48
<u>Quadres de síntesi</u>	<u>49</u>
Quadre de síntesi de la C1	50
Quadre de síntesi de la C2.....	53
Quadre de síntesi de la C3.....	56

Introducció

La finalitat de l'ensenyament de les ciències humanes i socials és dotar els alumnes d'eines sòlides per comprendre el món en què viuen i per intervenir-hi de manera constructiva. L'àrea de ciències humanes i socials se centra en la formació del pensament social, la comprensió de la realitat social i la formació de la ciutadania democràtica i sostenible. Proporciona la formació necessària perquè els alumnes reflexionin sobre la seva experiència personal, la realitat social i les interpretacions ideològiques. L'anàlisi de la vida diària i de les necessitats pròpies i comunes és el punt de partida per comprendre el lloc on viuen, valorar el patrimoni de la seva comunitat i desenvolupar el sentit de pertinença. El coneixement de les característiques geogràfiques, històriques, socials, econòmiques i polítiques que configuren Andorra és clau per a la construcció de la identitat dels alumnes com a individus i com a ciutadans, i els ha de poder preparar per participar de forma responsable, crítica i activa en la societat andorrana i més enllà.

Les ciències humanes i socials proporcionen les eines perquè els alumnes es facin preguntes i trobin respostes plausibles a fenòmens, reptes i problemes socials, així com els capacita per avaluar l'impacte que aquestes qüestions socials tenen en la vida de les persones i en la qualitat del seu medi ambient. L'aprenentatge de les ciències humanes i socials desenvolupa el pensament crític i creatiu de l'alumnat per ampliar els seus horitzons i poder mirar el món de maneres diverses noves. Aquest aprenentatge els capacita per accedir a informació pertinent de diferents tipus de fonts i utilitzar-la, com també crear judicis de valor sobre fets i problemàtiques socials, a partir d'arguments sòlids i justificacions basades en evidències i proves que seran necessàries per al diàleg i l'intercanvi d'opinions. La formació d'un pensament creatiu o divergent els permetrà buscar alternatives i dur-les a la pràctica com a element clau del seu compromís social vers un desenvolupament sostenible.

Les noves realitats del nostre món i els problemes i reptes que s'hi troben associats requereixen enfocaments diversos depenent del tipus de qüestió que ens plantegem. Així, algunes qüestions poden tenir respostes disciplinàries, mentre que d'altres necessitaran d'una visió interdisciplinària. És per aquest motiu que es defineix un plantejament de l'àrea que potenciï, sempre que sigui possible, la relació entre les diferents disciplines socials, sense abandonar els conceptes o procediments propis de cada ciència social.

Aquesta perspectiva integradora defineix un ensenyament i aprenentatge de les ciències humanes i socials al voltant de l'estudi de qüestions socials, que poden prendre diferents formes, com ara les qüestions socialment vives, controvèrsies, problemes, fenòmens, reptes i oportunitats. Treballar a partir de qüestions socials ens apropa a la realitat social, que es presenta sovint en forma de situacions, problemes o conflictes que són molt complexos, perquè intervenen moltes variables i perquè estan impregnats pels interessos i la ideologia dels seus protagonistes i també de qui els interpreta. L'objectiu d'apropar aquestes qüestions a l'aula és partir de la nostra realitat actual, complexa i dinàmica, focalitzar-se en ella i cercar una acció conscient, responsable i informada per part de l'alumnat per tal de pensar i construir futurs desitjables. Aquest treball a partir de qüestions socials s'organitza a través de dos grans eixos cognitius: l'espai i el temps. Aquestes són les coordenades bàsiques de qualsevol qüestió social, coordenades bàsiques i comunes a totes les qüestions socials.

En síntesi, es tracta de donar eines sòlides per investigar qüestions socials per entendre el món que ens envolta de forma crítica i creativa, amb una voluntat d'intervenció democràtica que transformi la realitat.

A més, per fomentar el desenvolupament d'una cultura i d'una ciutadania democràtiques s'han destacat els aspectes del programa que hi estan relacionats. En efecte, es representa el model competencial del Marc de referència de competències d'una cultura democràtica del Consell d'Europa. Aspectes com la formació d'una ciutadania activa i responsable, amb consciència crítica, capaç de respectar els altres, col·laborar pel bé de la col·lectivitat i participar en una societat democràtica i plural, s'indicaran en endavant amb el símbol¹.

¹ La relació amb les competències d'una cultura democràtica del Consell d'Europa s'indicarà amb el símbol següent:

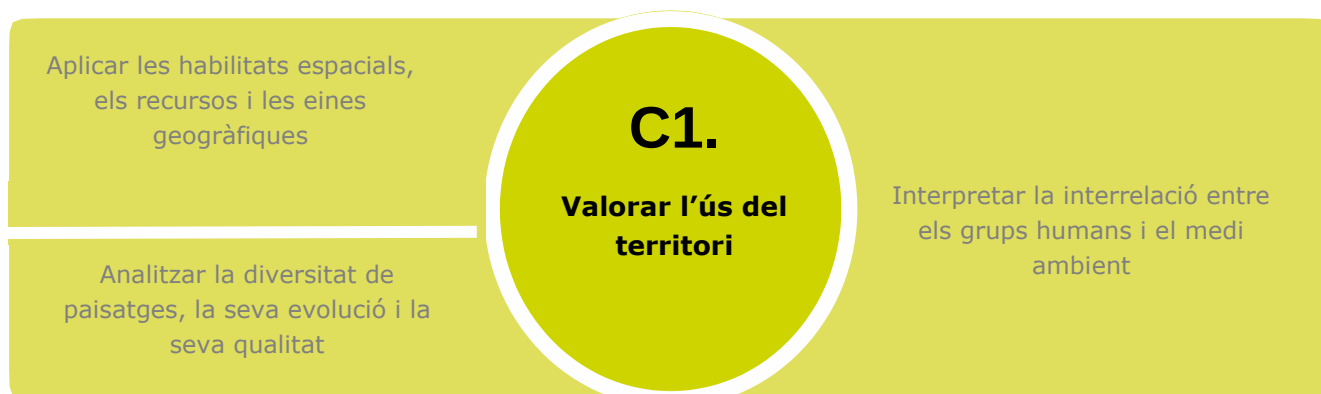
Competències específiques

Les competències específiques giren entorn de la investigació de qüestions socials i s'organitzen a partir de dos grans eixos: l'espai i el temps.

Vivim en un món globalitzat que és divers, que està interconnectat i que sovint genera desigualtats. És important que els alumnes desenvolupin una consciència territorial i siguin capaços de reconèixer les estructures socials i econòmiques que condicionen la vida des de l'escala local a l'escala global. També és necessari que construeixin el seu sistema de valors propi i desenvolupin l'alteritat per poder entendre als altres i els seus valors, els quals venen determinats pel context i les circumstàncies donades en un lloc i en un moment donats.

Cal reflexionar sobre la manera com entenem i ens integrem en el món social i cultural al qual pertanyem. Reflexionar sobre les diferències i les semblances, l'origen, la continuïtat i el canvi de les diferents maneres de viure i de pensar. És important que els alumnes desenvolupin una consciència històrica, per a la construcció de les identitats personals i socials dels alumnes i per saber-se membres d'un grup o col·lectiu amb el qual comparteixen una història, un territori, unes tradicions i una determinada visió del món i del futur.

C1. Valorar l'ús del territori

Aquesta competència fa referència a la valoració del desenvolupament sostenible de la societat andorrana, en primer terme, i dels pobles del món. A l'hora d'analitzar i avaluar la sostenibilitat d'Andorra o de qualsevol territori, els alumnes han de tenir present les seves característiques contextuais, és a dir, quins són els factors ambientals, socials i econòmics, així com **entendre que els valors culturals i ideològics poden ser diversos en funció de les necessitats pròpies de cada lloc.**² L'ús sostenible dels recursos dependrà del valor que les persones donen al recurs i de la tecnologia i les infraestructures desenvolupades.

L'estudi i la valoració del territorial necessiten l'aplicació d'habilitats espacials i de l'ús dels recursos i eines geogràfiques. **Els alumnes han de saber obtenir informació de l'espai terrestre i de la vida de la humanitat a la Terra a partir de l'observació, de la cartografia i d'altres fonts documentals, qüestionar la seva veracitat i qualitat i desenvolupar les habilitats espacials de localització, distribució i representació.**³

Aquest raonament geogràfic s'ha d'articular a partir d'un territori i ha de ser pluriescalar i dinàmic. Implica **aprendre a confrontar l'anàlisi en diferents escales i a triar el nivell espacial més adequat per tractar cada situació d'aprenentatge.**⁴

Els humans desenvolupem una vida social, econòmica i cultural dins d'un context ambiental de caràcter natural o físic que proporciona oportunitats i limitacions i, a la vegada, les accions humanes influeixen i transformen aquest context ambiental. Per comprendre aquesta interrelació és necessari **conèixer l'organització social, els mecanismes i les forces que estructurin un territori com és l'andorrà i el món, així com els conflictes i impactes que generem amb les nostres accions i que són causa del canvi global.**⁵

Només des d'aquesta mirada crítica de la realitat es pot desenvolupar el judici geogràfic i crear un equilibri entre societat i medi que promogui el canvi social vers unes formes de vida més harmonioses i responsables de les persones amb el seu entorn.

La natura i les cultures han determinat la diversitat de paisatges que coneixem avui, alguns en equilibri i altres en conflicte. Cada paisatge depèn del seu context particular, de la seva pròpia complexitat i hem d'entendre que són dinàmics, és a dir, van canviant en el temps i evolucionen. L'anàlisi dels paisatges implica

² Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 2, "Valorar la diversitat cultural"; 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques", i 9, "Tolerància a la ambigüitat".

³ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 12, "Habilitats d'escolta i observació"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingüe", i 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació".

⁴ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació".

⁵ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

saber reconèixer les seves peculiaritats i característiques diferenciadores, el seu valor ecològic i el seu significat cultural i comprendre com afecten la vida de les persones i, a la vegada, com la societat és generadora de paisatge.⁶

Aquesta competència ha de fer possible desenvolupar un pensament geogràfic crític per prendre decisions en la vida diària que assegurin un ús del territori més sostenible, just, segur i estètic. En definitiva, esdevenir ciutadans responsables, implicats a totes les escales, en un món global.⁷

Orientacions didàctiques de la C1

Valorar l'ús del territori és una competència orientada cap al desenvolupament sostenible i com aquest últim es pot evidenciar en el territori. Pretén donar les eines analítiques i avaluatives a l'alumnat per apropiar-se a qüestions problemàtiques que afecten el territori i l'ús que fem dels recursos, perquè imagini models de desenvolupament i de relació amb el territori que siguin més respectuosos amb el medi ambient, que promoguin la justícia social i fomentin una economia més ecoeficient.⁸

A l'hora de treballar les relacions entre la humanitat i el seu medi ambient, caldrà utilitzar els conceptes de *coevolució*, *interdependència*, *impacte*, *qualitat de vida*, *benestar*, *risc*, *sostenibilitat* i *diversitat*. A partir de l'estudi del concepte d'*espai* es poden treballar els conceptes de *context*, *diversitat* i *relacions territorials*.

El concepte de *canvi i evolució* es pot relacionar amb el futur, el dinamisme, la transició i també el risc i la incertesa. La consciència social tracta de descobrir les forces o estructures que organitzen i donen forma al món, a la vegada que reflexiona sobre l'agència de les persones. Hi estan vinculats, per tant, els conceptes de *democràcia*, *organització social*, *governança*, *ciutadania*, *conflicte*, *entesa i consens*, i *benestar i qualitat de vida*.

El tractament geogràfic ha de ser tant temàtic com de seqüència regional. D'aquesta manera, considerant l'escala global, podrem conèixer els patrons de distribució d'un tema o fenomen en el món. Per altra banda, a partir d'estudis de cas, l'alumne pot adquirir una visió sintètica i completa d'una regió. Els estudis de cas han de seleccionar àrees geogràfiques diferents en termes de posició, de mida i que representin realitats culturals diverses. És important mostrar sistemes socioecològics variats i els conflictes que hi tenen lloc, per poder-los comprendre a partir d'analitzar-los de forma sistèmica.

Mantenir un equilibri en l'ús de l'escala espacial implica tenir present l'escala local, regional, estatal i global. Els fenòmens també s'haurien d'analitzar des de diferents dimensions espacials i mitjançant les relacions entre diverses escales, és a dir, mostrar com els temes afecten diferents contextos espacials i quina connexió hi ha entre territoris jeràrquicament similars i diferents.

A l'hora de triar els espais objecte d'estudi caldria tenir en compte la motivació i els interessos dels alumnes, és a dir, fer aparèixer espais importants i significatius per l'alumnat, tot incloent-hi i transcendent Andorra. Cal mostrar la diversitat i contrast d'espais geogràfics a partir de la varietat natural, social i cultural i dels estadis de sostenibilitat que puguin mostrar.

⁶ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

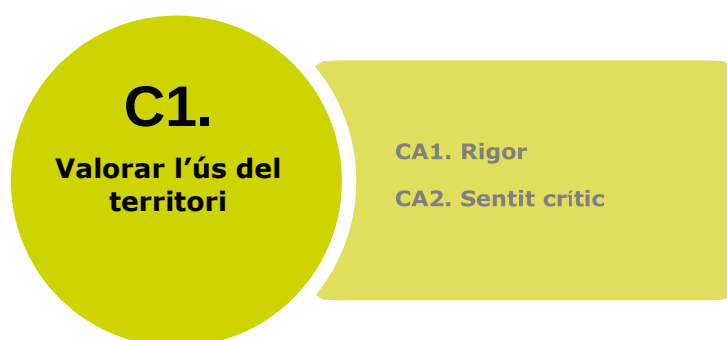
⁷ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 7, "Responsabilitat" i 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític".

⁸ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 3, "Valorar la democràcia, la justícia, l'equitat, la igualtat i l'Estat de dret"; 5, "Respecte"; 6, "Consciència cívica"; 7, "Responsabilitat"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

A l'hora de treballar aquesta competència també cal incloure metodologies d'aprenentatge participatiu per a l'acció responsable i de servei que promoguin el treball cooperatiu, el treball de camp i la interdisciplinarietat. També cal promoure un ús de les noves tecnologies en la major diversitat d'usos didàctics possibles, amb l'objectiu de millorar l'aprenentatge i capacitar digitalment a l'alumnat.

S'hauria de plantejar un grau d'exigència de l'aprenentatge que promogui l'augment de la dificultat i de l'autonomia i els continguts han d'anar guanyant en complexitat i abstracció al llarg de l'etapa educativa.

Criteris d'avaluació de la C1

CA1. Rigor

El rigor és clau a l'hora de valorar l'ús que fem del territori i es refereix a la qualitat d'una valoració treballada al detall. En aquest sentit, és important prendre'l en consideració a l'hora d'analitzar la diversitat de paisatges, fent servir els procediments més adequats en cada moment i de manera rigorosa.

CA2. Sentit crític

Una valoració crítica parteix de la raó i de les evidències. En aquest sentit, és clau a l'hora d'analitzar les interrelacions entre espai geogràfic, natural o humà, i les seves conseqüències cíviques i polítiques a escala local i global, i també a l'hora de plantejar alternatives de consum orientades a un ús racional i sostenible que garanteixi el llegat de les generacions futures, i és indispensable per qüestionar sempre la informació que rebem.

Expectatives de final de cicle de la C1

PRIMER CICLE

CA1. Rigor

Al final del primer cicle de la segona ensenyança, quan l'alumne valora l'ús del territori identifica i diferencia amb rigor les propietats i les funcions de les representacions geogràfiques. Quan ho fa, identifica les característiques principals de les representacions geogràfiques treballades i les utilitza correctament segons la qüestió social tractada. Per exemple, sap llegir un mapa en funció d'una llegenda i símbols; entén i utilitza

les coordenades geogràfiques, l'escala, l'orientació, etc. També distingeix per què alguns mapes són més apropiats que altres a l'hora d'investigar una qüestió socioambiental determinada.

A més, elabora mapes i gràfics de manera rigorosa ajustats a la qüestió socioambiental que s'ha d'investigar. El fet d'elaborar mapes i gràfics comporta la utilització de dades espacials de diverses fonts i en diferents formats per tal de construir els seus mapes o gràfics, i localitza llocs i regions importants a l'hora d'analitzar la qüestió tractada.

L'alumne analitza amb rigor la diversitat de paisatges del món. L'alumne identifica els elements més característics dels paisatges i localitza els tipus de paisatge del món. Analitza com les condicions de vida d'una regió estan condicionades per les seves característiques físiques, com ara les climàtiques, i analitza la distribució dels fenòmens humans tractats.

CA2. Sentit crític

Al final del primer cicle de la segona ensenyança, quan l'alumne valora l'ús del territori cerca i selecciona les fonts i la informació de manera crítica. Per informació s'entén, per exemple, dades, gràfics o opinions. L'alumne selecciona les fonts i la informació que poden donar resposta a la qüestió socioambiental tractada, i en qüestiona la validesa i significativitat (valorant quan, qui, com i què m'aporta).

L'alumne interpreta críticament les relacions que s'estableixen entre la societat andorrana i el seu entorn. Per fer-ho, determina les característiques físiques i els recursos del territori andorrà i analitza quin ús s'ha fet d'aquests recursos.

L'alumne compara críticament la realitat andorrana amb altres realitats geogràfiques properes. Aquestes realitats geogràfiques properes, poden ser similars o no, per distingir quins són els contextos diferents (geogràfics, socials, ambientals o d'altres) i analitza les similituds i les diferències en el cas de problemàtiques socioambientals determinades.

L'alumne analitza críticament els efectes a curt, mitjà i llarg termini dels principals problemes ambientals. Aquesta anàlisi crítica porta l'alumne a identificar l'impacte en la població i en el territori dels principals problemes socioambientals del món (a curt i mitjà termini). A més, l'alumne organitza en categories la diversitat de problemes ambientals, i a situar-los en el món. També diferencia entre canvi global i problemes socioambientals concrets, i imagina l'impacte futur d'aquests problemes en la població i el territori, si no s'actua amb dilació.

SEGON CICLE

CA1. Rigor

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne valora l'ús del territori utilitza les representacions i les tècniques cartogràfiques de forma rigorosa a l'hora d'analitzar i respondre a qüestions socioambientals determinades. Aquest ús rigorós comporta la utilització de la cartografia-web amb correcció per determinar quines són les propietats del territori que valora, i combina les capes d'informació a l'hora d'analitzar les qüestions socioambientals tractades.

Elabora mapes o gràfics amb rigor fent servir diferents escales segons la qüestió socioambiental que cal investigar. L'alumne utilitza dades variades de múltiples fonts i les representa fent servir una gran diversitat de formes de manera adequada. Per exemple, diagrames de dispersió, taules, esbossos de camp i diagrames anotats. A més, s'ajuda de tecnologies digitals, com per exemple Gapminder, per donar suport a la il·lustració de variables.

Determina, amb rigor, com els paisatges han evolucionat al llarg del temps. Quan ho fa utilitza evidències clares i contrasta moments diferents. A més, distingeix canvis i continuïtats en els paisatges i explica els processos naturals i les causes socials que han anat definint el paisatge.

CA2. Sentit crític

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne valora l'ús del territori fa un ús crític de la informació. Fer un ús crític de la informació implica representar les dades amb criteri i intencionalitat, i qüestionar la veracitat de les fonts emprades i de la informació seleccionada, tot valorant quan i com es van crear i per quin motiu.

Argumenta, amb sentit crític, el valor ecològic i el significat cultural dels paisatges i vetlla per la seva conservació. Quan ho fa, argumenta per què un paisatge determinat és important ecològicament i culturalment, i valora les mesures preses per conservar-lo. A més, determina quines podrien ser les mesures alternatives de millora, que han de permetre millorar la conservació de paisatges importants per a la humanitat i el planeta.

L'alumne valora críticament les relacions que s'estableixen entre la societat i el seu entorn. Implica que l'alumne determina les principals problemàtiques socioambientals d'Andorra i avalua les actuacions que es duen a terme per resoldre-les.

A més, interpreta críticament com es poden millorar les relacions entre la societat i el seu medi ambient a partir de contribuir a la consecució dels objectius de desenvolupament sostenible. L'alumne identifica aspectes concrets de millora, valora actuacions sostenibles en casos similars que s'estan portant a terme a Andorra i en el món sobre els objectius de desenvolupament sostenible i, si escau, dissenya possibles accions concretes de millora.

Finalment, explica la complexitat dels processos de globalització, en termes d'interdependència, de manera crítica. Determina quines són les interdependències ambientals, socials i econòmiques que es produeixen entre diferents parts del món a l'hora de tractar una qüestió socioambiental concreta i analitza les conseqüències d'aquestes interdependències en un cas concret.

C2. Construir relats històrics fonamentats

La història és una manera de relatar, d'entendre l'experiència humana. L'alumne de segona ensenyança aprèn amb aquesta competència a veure la història com una interpretació fonamentada en evidències i fonts històriques que ofereix explicacions causals i intencionals sobre la complexitat de fets i processos històrics. Aquesta competència permet a l'alumne ubicar-se en el present, llegir-lo i interpretar-lo en vista dels seus antecedents per construir la seva explicació sobre fets i processos socials. L'alumne es fa conscient que el temps és present en totes les accions o experiències, en el nostre pensament, en el llenguatge i en les narracions que fem per comprendre la realitat.⁹

Desenvolupar aquesta explicació sobre el passat implica l'ús d'evidències i fonts històriques que la fonamentin i que podem trobar en tots els àmbits de la vida andorrana del passat: vida quotidiana, manifestacions culturals o tradicionals, documents públics, documents privats, fonts materials, fonts audiovisuals, etc. Les fonts històriques han de ser llegides i interpretades. Això comporta analitzar-ne la versemblança, contrastar-la amb altres fonts, identificar els valors, les actituds i els arguments que hi són presents de forma explícita o implícita. La informació que emana de les fonts facilita els arguments en què es construeixen els relats històrics i fa evidents les diferents perspectives davant del passat.¹⁰

Construir un relat de fets o processos històrics requereix també l'anàlisi de les causes i les conseqüències que se'n deriven. Determinar els factors que influeixen en alguna cosa o la desencadenen, així com les repercussions d'aquest desencadenant, fan possible que l'alumne compregui la complexitat de causes i conseqüències que interaccionen en un esdeveniment o procés, en adonar-se que poden ser provocats per més d'un factor i tenir moltes conseqüències, tant intencionades com involuntàries. Per comprendre aquesta complexitat, cal un coneixement bàsic dels factors que defineixen els fets històrics (polítics, socials, econòmics i culturals), situar-los cronològicament i determinar-ne la periodització (cronologia i duració). Aquesta contextualització del fet o procés històric és necessària per poder-lo relacionar i establir connexions amb altres realitats si escau.¹¹

El relat històric gira també entorn dels conceptes de *canvi* i *continuïtat*. El treball d'aquests conceptes comporta determinar què ha canviat i què no ha canviat durant un període determinat. Els alumnes

⁹ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingüe"; 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació", i 20, Coneixement i comprensió crítica del món".

¹⁰ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació", i 20, Coneixement i comprensió crítica del món".

¹¹ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

prenen consciència que l'evolució històrica no és lineal i que la història de la humanitat ha viscut moments de progrés i de retrocés; que hi ha elements que perduren amb el pas del temps i d'altres que es transformen o desapareixen.¹² Relacionant els canvis i les continuïtats ens aproximem més a l'ús, el treball i la comprensió de la consciència històrica,¹³ és a dir, a establir lligams entre el nostre passat, present i els futurs possibles. És important, per tant, treballar des d'una perspectiva diacrònica del temps que permeti veure l'evolució de fenòmens o processos de llarg recorregut (p. ex.: modes de vides, règims polítics, pràctiques econòmiques, relació amb el medi ambient, valors socials, etc.). D'aquesta manera l'alumne pot identificar canvis i continuïtats, comparar-los amb altres realitats socials del mateix temps històric (simultaneïtat, sincronia) i establir relacions entre passat, present i possible futur de fets i processos històrics.¹⁴

Orientacions didàctiques de la C2

La construcció d'un relat històric parteix d'un procés de recerca o aprenentatge davant d'un fet o procés històric. La formulació de preguntes (dels perquès i dels per a què), juntament amb la formulació de supòsits, és clau en tot el procés de construcció de relats.

Els relats són, per tant, el resultat d'un procés de construcció de coneixements basats sempre en el treball de les fonts primàries –suport bàsic per la proximitat als fets– i en les fonts secundàries –relats fets per interpretar el mateix problema o el mateix procés que s'estudia. Cal tenir present que les fonts secundàries, enteses com a relats del passat, ja impliquen una interpretació volguda que cal situar tant en relació amb els fets objecte d'estudi –quan es va fer?– com amb quina ideologia o creença es van pensar (emissor) –per què es va fer?, amb quina intenció?–.

En la construcció dels relats és fonamental el disseny temporal, l'explicitació de les causes i conseqüències i de la seva argumentació. En aquest treball sobre causes i conseqüències és important que l'alumne les expliciti i assenyali la relació entre elles. L'ús dels mapes conceptuals i temporals és útil perquè permet, en un cop d'ull, fer evidents aquestes relacions i tenir-les present.

És important també trobar moments per al debat i la defensa pública del propi relat, per poder contrastar i coconstruir un relat conjunt d'aquests fets o processos històrics. Aquest treball en profunditat dels relats i la seva justificació i argumentació facilita el desenvolupament del pensament històric i social.¹⁵

Un dels aprenentatges clau d'aquesta competència se centra en la comprensió de la multicausalitat històrica. Per exemple, podem tractar aquesta multicausalitat a través del conflicte i de la seva visió històrica analitzant les dos guerres mundials i la divisió del món en dos blocs durant la Guerra Freda. L'anàlisi de les seves causes i conseqüències ens podria portar a desenvolupar temàtiques a l'aula com: l'estudi del desenvolupament del capitalisme, l'imperialisme, el sorgiment del comunisme, la crisi del 29, l'aparició dels feixismes, la consolidació del model soviètic, la descolonització i el subdesenvolupament amb les seves respectives causes i conseqüències. Cal tenir clara la multiplicitat de relacions entre causes i conseqüències a l'hora de plantejar una situació a l'aula, per centrar-la i desenvolupar-la.

Per analitzar o valorar els canvis i continuïtats és útil fer servir una perspectiva diacrònica del temps. La concreció d'un aspecte com a fil conductor facilita la visualització dels elements que canvien i alhora dels

¹² Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹³ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 6, "Consciència cívica".

¹⁴ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹⁵ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingüe"; 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

elements que romanen al llarg del temps. Cal triar un aspecte que permeti establir relacions amb els fets polítics, econòmics, socials i culturals per analitzar-ne l'evolució en cada context, ja que es pretén que l'alumne sintetitzi el coneixement històric global a partir dels fets polítics, econòmics, socials i culturals més significatius. Un exemple per treballar la noció de canvi i continuïtat podria ser identificar què canvia i què perdura a partir d'una seqüència de fotografies de les fronteres històriques dels estats abans de la Primera Guerra Mundial i en finalitzar la Segona Guerra Mundial. En aquest sentit, podríem fins i tot introduir una perspectiva de futur en aquesta anàlisi de canvis i continuïtats, si demanem als alumnes que s'imaginin un futur sense fronteres.

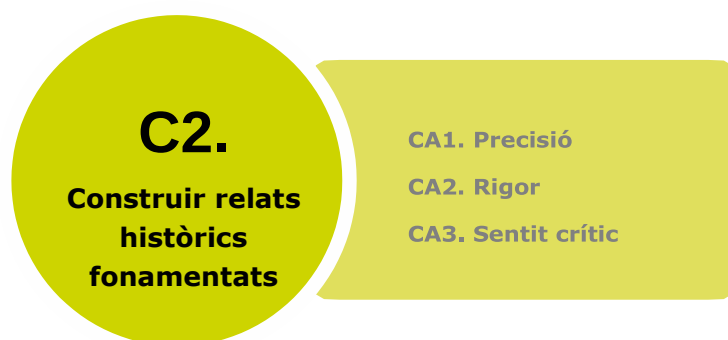
Per treballar aquesta competència i en general la resta de competències de ciències humanes i socials, cal introduir metodologies variades per tal d'aconseguir que l'alumne assumeixi de manera progressiva el control del seu procés d'aprenentatge i assegurant-nos que sap què és el que es vol que aprengui i allò que se li exigirà. En definitiva, ser capaç de regular i autoregular tot el seu procés d'aprenentatge.

Alguns exemples d'aquestes metodologies són:

- El treball de recerca a partir d'un projecte.
- L'estudi de casos.
- Els treballs assistits.
- Les recerques obertes o guiades.
- La resolució de problemes.
- Les simulacions.

Aquestes metodologies d'ensenyament i aprenentatge donen protagonisme a l'alumne en la construcció dels aprenentatges propis i atorga al professor un paper de guia, dissenyador i dinamitzador de situacions d'aprenentatge.

Criteris d'avaluació de la C2

CA1. Precisió

La precisió entesa com la determinació exacta, no equívoca o vaga, es relaciona amb l'ús de la cronologia en la datació històrica, en l'elaboració de línies temporals, que ha de permetre la contextualització de canvis polítics, econòmics, culturals i socials.

CA2. Rigor

El rigor és clau en la interpretació de l'evolució històrica. Cal el rigor a l'hora de seleccionar i tractar les fonts i les dades històriques, en l'ús de la terminologia específica de l'àmbit històric, en l'ordenació temporal i en la successió de fets històrics, i a l'hora d'interpretar la periodització dels canvis històrics i de les continuïtats en el temps.

CA3. Sentit crític

Una valoració crítica parteix de l'anàlisi raonada de les evidències, esdevé clau a l'hora d'interpretar les causes i conseqüències, els canvis i les continuïtats de fenòmens socials. Una visió crítica és fonamental a l'hora d'interpretar les possibles contradiccions i intencionalitats presents en les fonts històriques.

Expectatives de final de cicle de la C2

PRIMER CICLE

CA1. Precisió

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats, seqüència amb precisió els esdeveniments principals dels processos històrics tractats. Quan ho fa ordena temporalment els fets rellevants. També perioditza amb precisió els processos històrics treballats, utilitza amb precisió la periodització convencional de la història.

Utilitza amb precisió els termes i conceptes històrics clau del procés històric tractat. És a dir, l'alumne en comprèn el significat dels termes i conceptes històrics clau i els utilitza de manera ajustada en la seva investigació.

CA2. Rigor

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats, tracta la informació obtinguda de les fonts primàries i secundàries amb rigor. Analitza la informació obtinguda, selecciona la informació més rellevant a l'hora d'investigar un fet o procés històric determinat i organitza la informació obtinguda de manera significativa fent servir les eines i els instruments més adequats.

Identifica i explica també amb rigor els punts de vista, posicionaments o actituds presents a les fonts històriques tractades. Per exemple, diferenciant entre fets i opinions.

CA3. Sentit crític

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats, avalua críticament i amb rigor les fonts primàries i secundàries, tenint en compte el seu origen i la finalitat que persegueixen. Críticament perquè qüestiona les fonts d'informació, investiga l'origen de les fonts treballades (qui, com, què?) per avaluar-ne la fiabilitat. I amb rigor, per determinar la informació que pot facilitar una font primària i una de secundària i per identificar què li poden aportar a la seva investigació.

Analitza críticament la multiplicitat de causes i conseqüències dels esdeveniments o processos històrics investigats. Per exemple, n'identifica els principals protagonistes, classifica les causes i conseqüències directes dels fets o processos segons la seva tipologia i identifica, si escau, conseqüències d'aquests processos en l'actualitat.

Analitza críticament els canvis i les continuïtats en el temps dels processos històrics tractats. Implica, doncs, que l'alumne compara críticament moments històrics diferents per tal d'identificar canvis (p. e., en les maneres de viure, políticament, en l'art, etc.). Identifica possibles patrons de canvi, es qüestiona sobre el perquè d'aquests canvis i cerca la continuïtat o no d'aquest canvis en el present. A més, imagina escenaris futurs que considerin aquests patrons.

Explica, fent servir el sentit crític, quin és el significat que van atorgar les persones o grups que van viure un determinat esdeveniment o procés en primera persona. A més, mostra un posicionament propi envers els fets o processos històrics tractats, fonamentat en evidències sòlides.

SEGON CICLE

CA1. Precisió

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats seqüència amb precisió els esdeveniments principals del procés històric tractat. A l'hora de seqüenciar fets o processos històrics, ordena temporalment els esdeveniments més importants.

Identifica esdeveniments similars d'altres llocs o moments. L'alumne identifica també amb precisió simultaneïtats amb esdeveniments similars a d'altres llocs o moments, jerarquitzava els esdeveniments segons la seva importància per comprendre el fet o procés històric i estableix vincles amb esdeveniments similars que van succeir en altres llocs o moments.

Utilitza i defineix de manera precisa els termes i conceptes històrics clau per al procés històric tractat. Així, l'alumne determina quins són els termes o conceptes històrics clau; els defineix amb claredat, sense caure en ambigüitats, i els utilitza en el seu relat de manera rigorosa, allà on el seu significat ajuda a aclarir els aspectes problemàtics del fet o procés històric investigat.

CA2. Rigor

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats tracta amb rigor la informació obtinguda de fonts primàries i secundàries per donar resposta a les preguntes d'investigació. Fer això implica que l'alumne organitza en categories la informació obtinguda, l'analitza amb detall i n'extreu conclusions que l'ajuden a formar-se la opinió personal sobre el fet o procés històric tractat i poder respondre a les qüestions que s'ha plantejat sobre el fet o procés històric.

Contextualitza amb rigor les accions dels seus protagonistes (segons les seves ideologia, les seves creences o valors). Suposa, doncs, que l'alumne identifica els valors i la ideologia dels seus protagonistes i en les seves accions.

CA3. Sentit crític

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats valora, amb sentit crític la qualitat i la fiabilitat de les fonts utilitzades, tant primàries com secundàries. A l'hora de construir un relat històric fonamentat sobre fets o processos històrics, és important el treball amb les fonts tant primàries com secundàries. En aquest sentit, l'alumne valora les fonts amb sentit crític quan qüestiona la fiabilitat de les fonts, quin és el seu paper de l'autor en el fet o procés que narra (font secundària) o viu en primera persona (font primària), quines són les motivacions darreres de l'autor (Quin és el propòsit d'aquesta font? ¿L'autor està intentant persuadir o està presentant una investigació basada en fets?).

Relaciona amb sentit crític les causes i conseqüències d'esdeveniments o processos històrics. Suposa que l'alumne explica la seva importància relativa en el fet o procés històric tractat, estableix relacions entre

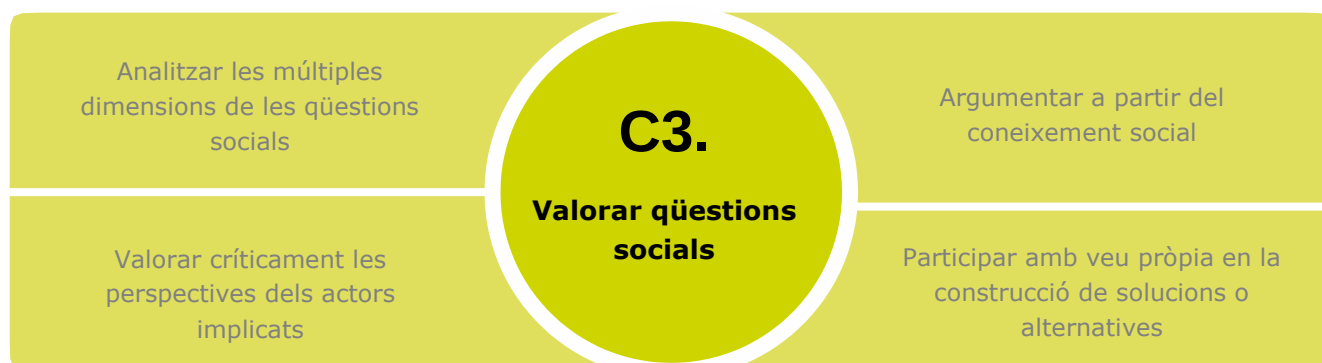
causes i conseqüències múltiples, fent servir diferents escales espacials si escau (per exemple, cercant conseqüències fora del lloc on succeeixen els fets investigats).

Explica amb sentit crític els patrons de canvi i continuïtat d'un fet o procés històric. Pel que fa al canvi i la continuïtat, l'alumne fa referència en les seves explicacions a esdeveniments clau; a accions individuals o de grup o a creences i valors per justificar els canvis o la continuïtat identificats; a més fa projeccions de futur sobre les possibles tendències de canvi.

Explica amb sentit crític el significat d'esdeveniments i processos des de diferents perspectives. Les perspectives que es poden adoptar poden ser temporals o ideològiques, entre d'altres.

Exposa críticament un posicionament personal sobre els fets o processos històrics tractats. L'exposició de la posició personal de l'alumne ha de ser clara i fonamentada, és a dir, no es pot caure en ambigüitats i cal presentar evidències extretes del treball amb les fonts per tal de fonamentar la pròpia posició personal.

C3. Valorar qüestions socials

Aquesta competència té com a finalitat la formació del pensament social crític. Pretén apropar a l'alumne el coneixement d'Andorra i del món, la realitat social que l'envolta a partir de la valoració de qüestions socials, per tal que elabori interpretacions pròpies informades pel coneixement científic social i de les humanitats i adopti actituds proactives pròpies d'una ciutadania democràtica compromesa, capaç de contribuir a la millora de la societat andorrana i del món.¹⁶

Les qüestions socials poden prendre diferents formes o denominacions (com, per exemple, les qüestions socialment vives o QSV, les controvèrsies, els problemes o els fenòmens), però totes comparteixen trets comuns. Es tracta de qüestions complexes en què interaccionen nombroses variables i que estan impregnades de les perspectives, les ideologies i les creences dels seus protagonistes, però també de qui les interpreta. Per les seves característiques, esdevenen el context òptim perquè l'alumne construeixi un pensament propi i compregui la necessitat de participar amb veu pròpia en la construcció de solucions o alternatives socials.¹⁷

La realitat social és complexa, per això cal abordar-la des d'un enfocament global, des d'un pensament complex que s'orienti a tractar les qüestions socials en la seva multidimensionalitat i multiperspectivitat. Cal, doncs, una valoració conceptual des de la perspectiva de les diferents ciències humanes i socials, per aprofundir en la seva definició i en la seva concreció social. Per considerar el major nombre de dimensions (econòmica, política, social, cultural i altres), la interrelació que hi ha entre aquestes dimensions i la complexitat que se'n deriva. A l'hora de valorar críticament qüestions socials, també s'ha de saber pensar en multiperspectives. Això significa considerar els punts de vista o perspectives dels actors socials i econòmics implicats. Comporta, doncs, una valoració en què tothom sigui protagonista, en què tothom sigui vist i es vegi com a agent social, sense invisibilitzar cap col·lectiu.¹⁸

La valoració crítica de les perspectives implica saber deduir o clarificar els valors inherents en els discursos i les preferències de cada actor social per entendre les motivacions polítiques i ideològiques dels altres, sobretot dels que pensen d'una manera diferent. En la valoració crítica de les posicions davant d'un problema també s'ha de tenir en compte la precaució, perquè els problemes canvien en el temps, tenen una història i un futur i perquè som ciutadans que vivim realitats diverses.

¹⁶ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 7, "Responsabilitat"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

¹⁷ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 2, "Valorar la diversitat cultural"; 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 5, "Respecte"; 9, "Tolerància envers l'ambigüitat", i 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític".

¹⁸ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 8, "Autoeficàcia" i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

Valorar críticament qüestions socials implica també argumentar a partir del coneixement social. L'alumne aprèn amb aquesta competència a justificar el seu punt de vista mitjançant raons suficients, fortes (resistents a la crítica) i pertinents (basades en el coneixement de les ciències humanes i socials), amb el propòsit de sotmetre el judici propi a discussió, a partir de contrastar els seus arguments amb els dels altres, valorant la solidesa dels arguments de totes les parts i contraargumentant-los amb raons convincent i consistents, per arribar a un consens, sempre que sigui possible i desitjable o necessari.¹⁹

La valoració crítica de qüestions socials és un compromís ferm per a la millora de la societat. Aquesta competència porta implícita una predisposició a la participació proactiva en la resolució de problemes socials, donant alternatives i consensuant possibles solucions i, en definitiva, assumint un compromís per una justícia social.

Orientacions didàctiques de la C3

El treball a partir de qüestions socials a l'aula ha de partir d'un enfocament democràtic de l'ensenyament i de l'aprenentatge, en què les qüestions no sorgeixen de la imposició del professor, sinó del diàleg entre alumnes i professor. Quan el professor no té l'ús exclusiu de la paraula i a l'aula va fluint un discurs que va i ve, el coneixement es construeix de manera compartida a partir de les aportacions dels alumnes i del professor.²⁰ Ara bé, ningú es fa preguntes o es planteja qüestions d'allò que no sap. Per això, el professor ha de crear situacions didàctiques que afavoreixin l'interès dels alumnes sobre el que passa al seu entorn, i relacionar els problemes actuals amb experiències personals viscudes pels alumnes, així com les seves inquietuds, de manera que hi hagi una connexió clara entre les seves vides i els problemes socials globals. El grau d'implicació és més alt en la mesura que senten que, d'alguna manera, formen part del problema que s'està treballant a classe.

Les situacions didàctiques han de promoure la recerca i la interpretació d'informació veraç. Cada vegada és més difícil destriar la informació de l'opinió o, senzillament, de la mentida i la manipulació. A més, l'aparició de conceptes nous lligats a les xarxes socials, com fets alternatius, postveritat, notícies falses (*fake news*), pescaclics (*click baiting*), enganys (*hoaxes*), inundació (*spamming*), bombolles de filtres o algorismes, entre d'altres, semblen creats expressament per dificultar l'accés a informació veraç.²¹ Per totes aquestes raons, cal que els alumnes aprenguin a qüestionar la credibilitat de la informació constantment, per diferenciar les notícies veritables de les falses i la informació veraç de la desinformació o la propaganda.

Els alumnes han de tenir un paper actiu en el procés d'aprenentatge: han de buscar informació, seleccionar-la i interpretar-la per construir un coneixement propi per donar resposta als interrogants que se'ls plantegen en forma de problemes. Però també amb una disposició oberta a qüestionar-se constantment sobre el que passa al seu voltant, sobre el que llegeixen, sobre el que veuen a les xarxes socials.

¹⁹ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 2, "Valorar la diversitat cultural"; 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 9, "Tolerància envers l'ambigüitat"; 13, "Empatia"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingüe"; 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

²⁰ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 2, "Valorar la diversitat cultural"; 3, "Valorar la democràcia, la justícia, l'equitat, la igualtat i l'estat de dret"; 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 9, "Tolerància envers l'ambigüitat"; 13, "Empatia"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingüe"; 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

²¹ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 9, "Tolerància envers l'ambigüitat"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingüe"; 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

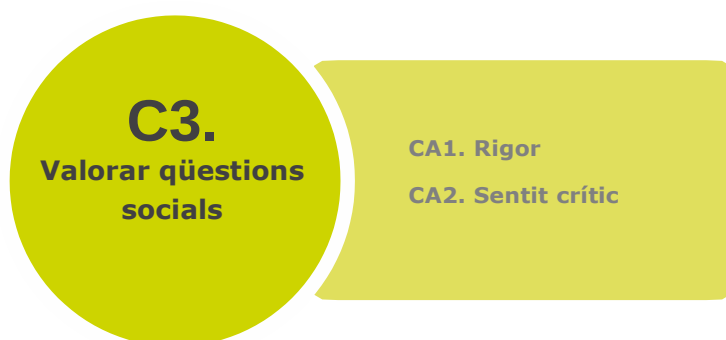
La mateixa naturalesa de les qüestions socials és molt complexa perquè tracta sobre situacions que afecten persones i, per tant, està condicionada pels interessos dels individus i grups socials, i també per la ideologia o la manera que tenen d'entendre el món. D'aquí ve la importància de desenvolupar un pensament social crític que els permeti, en primer lloc, qüestionar la realitat, dubtar de les afirmacions que no hagin estat comprovades i contrastades prèviament. En segon lloc, analitzar i avaluar l'estructura i la consistència dels raonaments, opinions o afirmacions, per desenvolupar la capacitat d'emetre bons judicis basats en raons i procurar aportar solucions o respostes creatives i argumentar-les amb les raons del coneixement.²²

Les estratègies didàctiques per desenvolupar l'argumentació a l'aula promouen la discussió i el debat com a escenaris per intercanviar i confrontar idees i propostes dels alumnes. No es tracta únicament de convèncer, sinó també d'admetre la possibilitat de ser convençut, i, en aquest sentit, d'apropriar-se dels arguments dels altres per completar o enriquir les pròpies raons, o dubtar-ne, i reconstruir el coneixement de manera compartida. Des d'aquesta perspectiva, es desenvolupen actituds de respecte als altres en situacions de desacord i també de reconeixement de les raons de l'altre, i s'obre la possibilitat de refer el propi pensament.²³

Criteris d'avaluació de la C3

CA1. Rigor

El rigor és clau a l'hora de valorar qüestions socials, i es refereix a una valoració atenta al detall i als procediments que s'ajusten millor a l'hora de valorar qüestions socials. És important aquesta valoració rigorosa en analitzar conceptualment les qüestions, així com en l'anàlisi dels arguments fets servir pels diferents actors socials a l'hora de prendre partit.

²² Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 2, "Valorar la diversitat cultural"; 3, "Valorar la democràcia, la justícia, l'equitat, la igualtat i l'estat de dret"; 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 9, "Tolerància envers l'ambigüitat"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingüe"; 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

²³ Es relaciona amb les competències de cultura democràtica del Consell d'Europa: 4, "Obertura a la diversitat cultural i a altres creences, visions del món i pràctiques"; 5, "Respecte"; 9, "Tolerància envers l'ambigüitat"; 11, "Habilitats analítiques i de pensament crític"; 12, "Habilitats d'escolta i observació"; 13, "Empatia"; 14, "Flexibilitat i adaptabilitat"; 15, "Habilitats lingüística, comunicativa i plurilingüe"; 16, "Habilitats de cooperació"; 17, "Habilitats de resolució de conflictes"; 19, "Coneixement i comprensió crítica del llenguatge i la comunicació", i 20, "Coneixement i comprensió crítica del món".

CA2. Sentit crític

Una valoració de qüestions socials és crítica quan es fonamenta en la raó i en evidències contrastades, i és clau a l'hora de garantir la fiabilitat de la informació sobre una qüestió, a l'hora de valorar els interessos i valors dels agents explicats i a l'hora de valorar les solucions o alternatives donades.

Expectatives de final de cicle de la C3

PRIMER CICLE

CA1. Rigor

Al final de primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne valora qüestions socials analitza conceptualment una qüestió social amb rigor. L'alumne analitza la qüestió social a partir de múltiples dimensions (per exemple, econòmica, política, social i cultural) i identifica les problemàtiques socials associades. A més, determina els principals actors socials implicats, així com els col·lectius marginats o invisibilitzats si escau.

Analitza amb rigor els arguments fets servir a l'hora de valorar una qüestió social. Comporta que l'alumne determina quines són les raons que donen suport a les conclusions sobre una qüestió social i amb l'ajuda del docent troba debilitats en els arguments utilitzats. A més, davant d'arguments no vàlids que fomenten la intolerància o l'odi, l'alumne és capaç de refutar-los de manera rigorosa, aportant dades i evidències clares i objectives.

Argumenta la pròpia posició personal sobre una qüestió determinada de manera rigorosa. Quan ho fa, aporta dades i evidències clares i objectives que donin consistència als propis arguments i determina quines són les raons que donen suport a les pròpies conclusions sobre una qüestió social.

CA2. Sentit crític

Al final de primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne valora qüestions socials cerca i selecciona la informació amb sentit crític, garantint la fiabilitat de les fonts i la veracitat de la informació que utilitza. Implica que l'alumne diferencia amb rigor entre fonts fiables i fonts no fiables. A més a més, contrasta amb sentit crític les informacions per diferenciar entre informacions veraces i informacions falses.

Interpreta críticament els valors i els interessos que els agents socials implicats defensen a l'hora de valorar una qüestió social. L'alumne comprèn què són els valors i com condicionen les decisions. I també, com els interessos polítics, econòmics, socials o culturals determinen el paper que té cada agent social dins de la qüestió tractada.

Valora críticament les solucions o alternatives donades a problemes socials senzills. L'alumne participa críticament a l'hora de decidir sobre les solucions o alternatives ajustades a una qüestió social. Formula possibles accions, solucions plausibles o alternatives viables i ajustades a una qüestió social determinada.

SEGON CICLE

CA1. Rigor

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne valora qüestions socials, analitza conceptualment una qüestió social amb rigor. Comporta que l'alumne analitza una qüestió social a partir de les múltiples dimensions (per exemple, econòmica, política, social i cultural). Identifica les problemàtiques socials associades i explica per què alguns grups socials són marginats o invisibilitzats.

Explica amb rigor com una mateixa qüestió social pot afectar de forma diferencial les persones o grups. Quan ho fa analitza els possibles impactes a les persones o als grups, investiga les raons per les quals els afecta de la manera que ho fa i valora com les persones viuen aquests efectes o impactes. En aquest sentit, els valors democràtics i els drets humans universals són el referent bàsic del qual cal partir.

Avalua amb rigor els arguments utilitzats per les parts implicades a l'hora de valorar les qüestions socials. L'alumne desxifra els arguments dels altres i els diferencia dels propis. Identifica posicionaments i perspectives i ideologies i distingeix els punts febles i els punts forts de cada posició. També és capaç de contraargumentar arguments no vàlids o discursos que fomentin la intolerància o l'odi. Valora quin objectiu té l'argument i quin pot ser l'abast del missatge i crea, si escau, contranarratives que respectin els drets humans, que no fomentin l'odi ni la violència, que tinguin com a fonament la dignitat humana, que mostrin una posició pròpia i que evitin les generalitzacions.

Formula arguments propis de manera rigorosa per tal de fonamentar la pròpia posició personal sobre la qüestió tractada. L'alumne justifica quines són les raons que recolzen o donen suport als arguments del propi posicionament davant d'una qüestió social. Aporta dades i evidències clares i objectives que donin consistència als propis arguments i formula conclusions coherents i convincents.

CA2.Sentit crític

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne valora qüestions socials, cerca i selecciona la informació amb sentit crític i garanteix la fiabilitat de les fonts i la veracitat de la informació que utilitza. Això implica que l'alumne discerneix entre fonts fiables i les que no ho són. Contrasta les informacions i distingeix amb sentit crític entre informacions veraces, informacions falses, desinformacions i propaganda.

Interpreta críticament les ideologies, els valors i els interessos dels agents socials implicats. Comprèn la diferència entre ideologia, perspectives i valors (socials, polítics, ètics, per exemple) i els reconeix en les accions dels agents socials. A més, analitza críticament la influència dels valors i les ideologies en les decisions que es prenen i les accions que es fan, al voltant d'una qüestió o problema social.

Avalua els arguments utilitzats a l'hora de valorar una qüestió social amb sentit crític. Desxifra els arguments dels altres i els diferencia dels propis. Diferencia posicionaments i ideologies i distingeix els punts febles i punts forts de cada posició.

Valora críticament les solucions o alternatives a unes qüestions determinades, així com les que van ser refusades. L'alumne investiga i determina quines són les raons per les quals no es va dur a terme i quins interessos pot haver-hi darrere. També, imagina i proposa solucions o alternatives viables i ajustades a la qüestió social, així com els possibles escenaris de futur.

Recursos d'aprenentatge

Per desenvolupar aquestes competències és necessari treballar una sèrie de recursos. Els blocs de recursos i els coneixements factuais, conceptuals, procedimentals, actitudinals i de valors s'han relacionat en cada cas a una competència o altra, o a més d'una. Aquests blocs de recursos estan pensats des d'una perspectiva crítica i conceptual per afavorir el treball competencial.

Els blocs de recursos que s'han seleccionat responen a enunciats que fan referència a temàtiques o qüestions destacades de la societat actual. Aquestes últimes són aplicables a espais i realitats diversos, i requereixen una anàlisi històrica i una perspectiva de futur en què els nois i noies seran els protagonistes. Aquests blocs de recursos permeten desenvolupar les tres competències proposades, perquè es basen en problemàtiques del nostre món a diverses escales espacials i des de distintes perspectives temporals.

El primer bloc fa referència a la distribució de la riquesa i l'existència de desigualtats socials. El segon bloc inclou la conservació del medi ambient, el consum responsable i la necessitat d'un desenvolupament sostenible. El tercer bloc tracta sobre la memòria històrica, el desenvolupament de la consciència històrica i la construcció de les identitats. El quart bloc parteix de les interrelacions socials i del conflicte com a motor de canvis socials. El cinquè bloc fa referència a l'organització social i política, a l'estructura política de l'Estat i al procés polític. L'últim bloc tracta de situar-nos en un món globalitzat i interrelacionat, on les comunicacions i els moviments migratoris han fet augmentar les interaccions i han fet molt més visible la diversitat humana.

Les competències es desenvolupen a través del treball amb els recursos en espiral, augmentant cada vegada més la complexitat de les capacitats i els coneixements que s'exigeixen. Per exemple, per avaluar la primera competència cal anar des d'espais concrets (localitats, regions, etc.) a territoris més generals (espais supranacionals, continents, etc.), però sense oblidar que l'espai social està sempre interconnectat. Cal augmentar, a poc a poc, les relacions entre escales territorials, amb més nivells d'interacció i fent més evidents els elements d'interdependència econòmica, demogràfica i política. La segona competència s'ha de desenvolupar a través de l'aplicació de les habilitats de pensament històric a diversos fets i canvis històrics, fins a arribar a la formació de la consciència històrica. Un altre exemple el podem trobar en el desenvolupament de la tercera competència, que requereix una progressió quant a les capacitats d'interpretació de problemes socials, situacions o fets, personatges o actituds, per formar el pensament crític i el pensament creatiu, fins a arribar a comprendre que allò que és crític pot no ser creatiu, però que allò que és creatiu sempre és crític.

La progressió dels recursos entre el primer i el segon cicles està pensada perquè augmenti la complexitat en el tractament que es fa dels conceptes, l'avenç en la dificultat d'aplicació de procediments assolits o de nous procediments, o el progressiu aprofundiment de les actituds. Per

exemple, quant als conceptes, al primer cicle es proposa treballar les relacions entre la identitat individual i la col·lectiva, mentre que al segon cicle cal anar una mica més enllà, a partir de la configuració d'altres identitats i de la introducció més explícita del concepte d'*alteritat*.

Pel que fa als procediments, la seva estructura es troba definida a partir de la metodologia pròpia de les disciplines socials i humanístiques. En aquest sentit, s'han definit diversos tipus de procediments relacionats amb l'obtenció de la informació, el tractament o processament de la informació i els relacionats amb la comunicació o l'aplicació de la informació en nous contextos. Tenint en compte aquesta estructura, s'han identificat una sèrie de recursos comuns a tots els blocs i a uns altres de més específics en funció dels recursos conceptuals.

Si observem els recursos relatius a les actituds trobarem una progressió en l'exigència dels valors que es demanen. Poden ser-ne un exemple els recursos relatius a la distribució de la riquesa i les desigualtats. Al primer cicle es demana a l'alumnat que prengui consciència de les diferències socials al llarg del temps i els conflictes socials que se'n deriven però, al segon cicle, es proposa valorar els fenòmens d'exclusió i inclusió social, així com les diferències importants que existeixen entre la caritat i la justícia. També s'espera compromís i responsabilitat amb la justícia social.

Com a orientació general, cal prendre en consideració les tres tipologies de continguts. L'aprenentatge conceptual ha de ser un instrument fonamental de creixement intel·lectual, i poden ser molt útils els esquemes i mapes conceptuals, els mapes semàntics, etc. En el cas dels procediments s'ha de valorar la importància del tractament i la interpretació de fonts d'informació. Cal demostrar capacitats de comunicació a través del debat i l'argumentació. És important avaluar els aspectes de valoració de les fonts d'informació, la seva veracitat, fiabilitat i intencionalitat. En relació amb els valors i les actituds, s'ha de prioritzar el treball sobre situacions reals, com conflictes o temes controvertits, fent que l'alumnat se senti protagonista, desenvolupi capacitats d'empatia i de responsabilitat i sigui capaç d'emetre judicis de valor recolzats en arguments consistents.

Llegenda dels recursos per colors:

Recursos propis del bloc

Recursos comuns a tots els blocs

Bloc 1. Distribució de la riquesa i desigualtats socials

Aquest bloc de recursos posa l'èmfasi en tres aspectes de naturalesa conceptual: les relacions entre el medi físic i la població, avui i en el passat, les etapes de l'evolució de la humanitat des de la perspectiva de l'ocupació humana del territori i la lluita de la humanitat per cobrir les seves necessitats bàsiques i per organitzar-se socialment i econòmicament.

La seva finalitat fonamental és l'anàlisi de les arrels històriques de la situació demogràfica i econòmica actual i, en especial, la lluita de la humanitat per la supervivència en un medi natural, sovint hostil, i en una societat articulada entorn de la possessió de la riquesa i la seva desigual distribució. Es posa l'èmfasi en el plantejament dels problemes derivats de les relacions societat-medi físic i en l'evolució d'aquestes relacions. Es demana la identificació de les accions de les persones sobre el medi i les causes i conseqüències de la urbanització o de les activitats econòmiques. En aquest sentit, s'analitza l'evolució de les societats, el tipus d'economia i de sistema de producció i què impliquen per als diversos estaments socials.

Es plantegen els problemes derivats de la desigual distribució de la riquesa, les seves causes i les seves conseqüències, així com la seva incidència sobre el conjunt de la població. Per comprendre aquesta situació es proposa l'anàlisi de l'evolució del capitalisme i les seves principals característiques, el funcionament de l'economia de mercat, com també les seves repercussions i les alternatives al capitalisme.

Bloc 1. Distribució de la riquesa i desigualtats socials

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
Relació espai i població	
El creixement de la població i els límits del planeta Els models demogràfics	El comportament demogràfic en l'espai: països centrals i països perifèrics Les estructures poblacionals dels països del món
Espai econòmic i espai de treball	
	El capitalisme i l'espai: Expansió territorial del capitalisme al món Els desequilibris regionals El desenvolupament desigual: centre i perifèria
Organització social i poder econòmic	
Els modes de producció: primitiu, esclavista, feudal, capitalista, socialista i comunista Característiques de l'organització econòmica i social: primitiva, esclavista, feudal, capitalista, socialista i comunista Funcionament dels sistemes d'organització econòmica i social	Característiques i funcionament de l'economia de mercat: El paper de l'Estat Els sectors econòmics i la producció de béns i serveis La distribució econòmica La societat de consum Els cicles econòmics El capitalisme global
Condicions de vida i de treball i conflicte social	
Problemes principals associats: La distribució social en relació amb la producció Crisis de subsistència	Les problemàtiques i les crítiques al sistema d'economia de mercat: Desigualtats i exclusió social

Conflictes socials	Subdesenvolupament Consumisme Impacte ambiental El futur de l'estat del benestar
Les alternatives al sistema capitalista en el món actual	
Altres models: la propietat col·lectiva i la gestió col·lectiva dels recursos Dins del sistema: l'economia solidària, consum crític, finances ètiques, etc.	

PROCEDIMENTS	
Obtenció i processament de la informació	
Definició de l'objecte de la indagació: exploració i anàlisi de la varietat d'esdeveniments o fenòmens que han determinat els modes de producció al llarg del temps	Formulació de preguntes sobre les causes de la desigualtat a la societat per dissenyar i desenvolupar una estratègia de cerca eficaç
Selecció de dades poblacionals que ajudin a estudiar la distribució i les dinàmiques demogràfiques i condicions de vida i treball de les persones a cada una de les etapes de la història.	Selecció i representació de dades poblacionals que ajudin a estudiar les estructures i els comportaments poblacionals de diferents països.
Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitza- des (p. ex.: observació de l'actualització de les dades en el cas d'Internet)	Identificació i tria de diversos tipus de fonts d'informació que contribueixin a conèixer els sistemes econòmics actuals
Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (p. ex.: mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)	Valoració de la credibilitat de les fonts d'informació

Anàlisi i valoració de qüestions socials	
Identificació de les característiques econòmiques i socials de cada període productiu	Comparació de dades econòmiques i socials
Lectura i interpretació de dades econòmiques a partir de diversos tipus de quadres estadístics o gràfics	Lectura i interpretació de dades a partir de diversos tipus de quadres estadístics o gràfics
Lectura i interpretació de gràfics i estadístiques relacionades amb dinàmiques demogràfiques	Identificació de la importància dels sectors econòmics, relacionant-la amb el seu grau de desenvolupament
Reconeixement de les relacions que s'estableixen entre els éssers humans en funció de les seves respectives situacions productives	Identificació i determinació dels punts de vista i les idees clau de cada font i identificar si hi ha alguna idea o punts de vista que manquen
Descripció dels principals moviments o conflictes socials a cada època estudiada com a resultat de les relacions econòmiques, les injustícies socials i les desigualtats	Identificació i determinació dels punts de vista i les idees clau de cada font i identificar si hi ha alguna idea o punts de vista que manquen

Caracterització de les crisis de subsistència de l'antic règim i els seus efectes demogràfics	Comparació de les estructures i els comportaments poblacionals dels països pobres i països rics
Identificació i determinació dels punts de vista i les idees clau de cada font	Comparació de sistemes econòmics
Anàlisi dels canvis i les continuïtats en les condicions de vida i de treball de les persones	Descripció i anàlisi de les alternatives al sistema d'economia de mercat
Anàlisi de les causes físiques, humanes i econòmiques que han condicionat la distribució de la població al món al llarg del temps	Anàlisi de la relació entre el grau de desenvolupament i la representativitat dels sectors econòmics
Interpretació de les conseqüències dels canvis en els modes de producció i els impactes en les relacions socials i en el medi	Anàlisi de casos d'intercanvi desigual entre països, a partir dels principals indicadors econòmics
	Anàlisi de les problemàtiques associades a l'economia de mercat

Interpretació i representació de l'espai	
Lectura i interpretació de diversos tipus de mapes històrics Lectura i interpretació de mapes poblacionals (p. ex.: densitat de població)	Localització dels sistemes econòmics al món Interpretació i elaboració de mapes poblacionals
Anàlisi i interpretació del temps històric	
Ús de la cronologia i la periodització per mesurar i representar el temps passat en relació amb els modes de producció Comparació entre el passat i el present a partir dels modes de producció	Identificació cronològica dels esdeveniments importants i dels canvis sociohistòrics que serveixen per perioditzar els sistemes productius Comparació de diferents tipus de periodització Prospectiva sobre el futur de la producció econòmica, els drets econòmics de la ciutadania, el consum i la sostenibilitat, fent servir el coneixement acumulat del passat i l'experiència del present
Síntesi, reflexió i acció	
Síntesi de les dades, els elements i les informacions, per tal d'emetre els nostres propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada, sobre la relació entre canvi econòmic, canvi social i canvi espacial Determinació de l'impacte, a curt i llarg termini, dels canvis en el mode de producció al llarg del temps i proposta d'alternatives Determinació de les característiques pròpies del model demogràfic europeu i valoració crítica de com no es pot aplicar a altres realitats	Síntesi de les dades, els elements i les informacions, per emetre judicis propis de manera clara, crítica i fonamentada, amb relació a l'impacte de l'economia de mercat sobre la societat actual Valoració crítica dels processos d'exclusió social, de la desigualtat de gènere i de l'explotació infantil Plantejament d'alternatives per aconseguir unes relacions econòmiques i socials més equitatives
Comunicació i debat	
Utilització del format de presentació apropiat segons el tipus d'informació que es vol exposar o comunicar i segons l'audiència a la qual es dirigeix Comunicació dels arguments i de les conclusions de les investigacions de manera clara i lògica Utilització del vocabulari específic i adequat sobre les temàtiques tractades Participació en debats sobre qüestions socials rellevants	Utilització avançada de recursos tecnològics per comunicar conclusions i defensar arguments propis de les qüestions i fenòmens socials treballats Utilització correcta de conceptes abstractes clau de les ciències humanes i socials Referenciació correcta de les fonts citades
ACTITUDS I VALORS	
Prendre consciència de com les estructures econòmiques i socials adoptades en cada una de les etapes de la història han influït en les condicions de vida i de treball de les persones Conscienciació que una distribució desigual de la riquesa pot comportar greus conflictes socials	Ser conscient de la necessitat de treballar per a la inclusió social Compromís i responsabilitat en la construcció d'una realitat econòmica més justa (relacions econòmiques i socials equitatives) Empatia envers col·lectius afectats per les problemàtiques socials derivades d'un repartiment desigual de la riquesa al món

Orientacions didàctiques del bloc 1

És important que l'alumnat aprengui a analitzar i interpretar fonts de diferent naturalesa, tant primàries com secundàries, com ara censos de població o qüestionaris i enquestes, per exemple. També és important l'explicació causal aplicada als processos i fenòmens demogràfics i econòmics, així com la ubicació espacial i temporal d'aquests fenòmens.

Des de la perspectiva de les actituds, el coneixement de les causes de la distribució de la riquesa i de les desigualtats ha de provocar la presa de consciència de l'alumnat sobre les raons de determinades situacions i problemes socials i ha de portar l'alumnat a considerar la necessitat d'emprendre accions a favor de més igualtat i d'una justícia social per a tothom.

Bloc 2. Desenvolupament sostenible

Les relacions de les persones i les societats amb el medi natural s'han anat deteriorant en els darrers 150 anys de tal manera que avui constitueix una preocupació de tota la humanitat aconseguir un desenvolupament sostenible, és a dir, fer possible una relació harmoniosa entre les persones, les societats i el medi natural. La finalitat d'aquest bloc és crear consciència ambientalista i educar l'alumnat en el consum. Cal identificar, analitzar i valorar els principals problemes mediambientals. Els conceptes pretenen anar acostant l'alumnat a la complexitat de les relacions societat-natura, entenent que les persones no poden viure sense la natura, però que les seves maneres de viure transformen el medi natural.

En un primer nivell, cal treballar sobre l'espai natural i els factors humans que hi intervenen des d'una perspectiva descriptiva i comparativa, en un procés que generi preguntes en l'alumnat sobre les raons d'aquesta situació, sobre els desajustos provocats pel poblament del medi i sobre l'ús que ha fet i fa dels recursos naturals. Després caldrà aprofundir en l'anàlisi de les accions humanes sobre el medi, en particular de les que constitueixen canvis significatius en el paisatge, derivades d'activitats econòmiques com l'agricultura o la construcció i l'evolució de les ciutats.

És important, en els dos cicles, ajudar l'alumne a desenvolupar una consciència ambientalista i una coherència entre el pensament i l'acció, així com aprendre a desenvolupar i tirar endavant mesures ambientalistes en els contextos quotidians de vida i d'estudi. D'altra banda, cal no oblidar l'anàlisi i la valoració de les polítiques mediambientals, perquè els alumnes són part de la ciutadania i s'han de sentir responsables per intervenir socialment.

Bloc 2. Desenvolupament sostenible

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
L'espai natural	
Els factors físics que intervenen en l'espai natural: el relleu, el clima i la hidrografia Els factors humans que intervenen en l'espai natural: la pressió demogràfica i el desenvolupament tecnològic El desenvolupament urbà i les seves conseqüències al medi natural Els espais naturals protegits Parc natural de Sorteny, les valls del Comapedrosa i les valls del Madriu	L'oci, l'esport, el temps lliure i l'espai natural Les polítiques mediambientals i la responsabilitat ciutadana
Els paisatges humanitzats: canvis i continuïtats	
La interacció de l'home i el medi al llarg del temps: evolució del paisatge urbà De la no modificació del medi a la humanització de l'entorn L'hàbitat humà i el condicionament geogràfic, el cas d'Andorra	La població de la terra: distribució i tendències de creixement per regions i estats del món

La representació espacial	
Tipus de mapes i els seus elements El mapa topogràfic Mapes temàtics, històrics, etc.	La cartografia històrica, la noció de l'espai dels nostres avantpassats La cartografia web
Racionalitat i irracionalitat en l'ús dels recursos naturals	
Evolució de la població: dades quantitatives i qualitatives Desequilibris entre població i recursos La sobreexplotació de recursos La distribució desigual dels recursos	Els paisatges agraris Els paisatges agraris tradicionals (agricultura primitiva) i evolucionats (agricultura de mercat) L'agricultura i la ramaderia tradicional a Andorra i el paper del sector primari actualment Problemàtiques i alternatives a l'actual model de producció d'aliments Noves iniciatives plantejades a Andorra
Humanització, urbanització i paisatges	
	Els paisatges urbans i industrials Les ciutats: característiques, estructures i problemàtiques socials El desenvolupament urbà a Andorra Les grans aglomeracions urbanes: els problemes urbans (abastament de les primeres necessitats, eliminació de residus, desequilibris socials, etc.)
PROCEDIMENTS	
Obtenció i processament de la informació	
Definició de l'objecte de la indagació: exploració i anàlisi de la varietat d'esdeveniments o fenòmens que han determinat la interacció entre les societats i els seus medi ambients al llarg del temps Identificació i tria de fonts d'informació pertinents per conèixer els possibles desajustaments entre la societat i el medi ambient en l'actualitat Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitzades (p. ex.: familiarització amb l'ús d'informacions provinents d'institucions de prestigi) Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals, etc.)	Formulació de preguntes sobre el desenvolupament sostenible que guiïn una cerca d'informació eficaç. Identificació i tria de fonts d'informació pertinents per conèixer els tipus de paisatges i l'ús que se'n fa (base de dades geogràfiques SIG/SIGMA, etc.) Descripció i comparació de les polítiques mediambientals de diversos països europeus. Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació de forma complementària o simultània (p. ex.: entrevistes, enquestes, etc.)
Anàlisi i valoració de qüestions socials	
Identificació de la incidència de l'activitat humana sobre el clima, a través de l'anàlisi de dades climàtiques bàsiques Identificació dels tipus de recursos renovables i no renovables i la seva distribució desigual Anàlisi de dades geogràfiques	Reconeixement i caracterització dels tipus de paisatges agraris i industrials, identificant les possibles transformacions en el món rural Lectura i interpretació de dades a partir de quadres estadístics o gràfics

Identificació i determinació dels punts de vista i les idees clau de cada font Anàlisi de l'evolució de la població (<i>p. ex.: poblament, dinàmiques demogràfiques i ritmes d'urbanització, causes i conseqüències</i>) Anàlisi de les relacions que s'han establert entre les societats i els seus entorns a partir de les dades i les informacions obtingudes Anàlisi i valoració de la distribució desigual dels recursos naturals al món i les seves conseqüències	Identificació i determinació dels punts de vista de cada font, les seves idees clau, i si hi ha alguna idea o punt de vista que manca Descripció de diverses formes d'utilització del territori Comparació de diverses maneres de gestionar els recursos d'un territori Anàlisi de les possibles problemàtiques mediambientals, lligades a la progressiva urbanització de la societat Anàlisi i valoració de l'impacte sobre el medi ambient de les activitats d'oci i el temps lliure (<i>p. ex.: esquí, BTT, etc.</i>) Anàlisi de la interrelació o interacció entre el medi natural i l'humanitzat
Interpretació i representació de l'espai	
Ús d'eines i tècniques d'orientació geogràfica Lectura i interpretació de mapes, plànols i imatges (convencional i digital)	Utilització de base de dades geogràfiques (SIG, SIGMA) Comparació de mapes antics i actuals per determinar la progressió de la urbanització d'un territori Elaboració de mapes a partir de la superposició de capes temàtiques
Anàlisi i interpretació del temps històric	
Comparació de les relacions de les societats amb el seu medi ambient en el passat i en el present Identificació de tendències poblacionals del passat i del present	Valoració crítica de les relacions de les societats amb el seu medi ambient en el passat i en el present Prospectiva sobre el futur social i ambiental del territori a partir de les actuacions actuals Plantejament d'alternatives de futur orientades cap a un desenvolupament sostenible
Síntesi, reflexió i acció	
Fer la síntesi de dades i informacions, per tal d'emetre els nostres propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada, amb relació a l'impacte de la interacció humana amb el medi ambient i els impactes que hi hem provocat Participació activa a l'hora d'elaborar propostes de millora encaminades a un desenvolupament sostenible	Fer la síntesi de dades i informacions variades sobre la producció actual d'aliments i el procés d'urbanització de la societat, per tal d'emetre judicis fonamentats Determinació i conclusió de l'impacte sobre el medi ambient de la producció intensiva d'aliments i de la urbanització (tant a curt com a llarg termini) Determinació de les accions que cal emprendre per minimitzar les pràctiques insostenibles
Comunicació i debat	
Comunicació dels arguments i de les conclusions de les investigacions de manera clara i lògica Utilització del vocabulari específic i adequat sobre les temàtiques tractades Participació en debats sobre qüestions socials rellevants	Utilització correcta de conceptes abstractes clau de les ciències humanes i socials Referenciació correcta de les fonts citades
ACTITUDS I VALORS	
Conscienciació de la necessitat de protegir el medi	Conscienciació de l'existència d'alternatives viables a la producció industrial d'aliments i valoració de la necessitat de fer possible un sistema productiu respectuós amb el medi ambient i amb els productors

Valoració del progrés humà en coexistència amb la sostenibilitat dels recursos naturals del planeta

Ser conscient que els recursos són finits i estar disposat a adoptar mesures individuals i col·lectives compatibles amb l'equilibri ecològic

Orientacions didàctiques del bloc 2

En els dos cicles és fonamental partir de situacions reals, sia a través de l'observació, de fotografies o d'altres mitjans audiovisuals. També s'ha de treballar amb mapes i plànols tant per ubicar i localitzar les activitats humanes i els problemes que generen com per analitzar les representacions que en el passat es tenien i en el present es tenen del territori.

Cal incidir en les possibilitats de produir canvis en la relació de les societats amb la natura perquè, si no, estaríem promovent actituds deterministes en l'alumnat. Ha de comprendre que el futur està per construir i que es poden revertir determinades tendències negatives econòmiques o productives.

Bloc 3. Memòria i identitat

Aquest bloc s'articula entorn de tres àmbits bàsics en l'educació per a una ciutadania democràtica, de manera que es pretén que l'alumnat de la segona ensenyança: desenvolupi la seva consciència històrica, és a dir, que construeixi la seva historicitat, que se senti protagonista de la història i relacioni passat-present i futur (la memòria i la temporalitat històrica); construeixi les seves identitats personals, socials, polítiques, culturals, ideològiques, etc., tot respectant les identitats de les altres persones i, en conseqüència, la diversitat i l'alteritat com a característiques fonamentals de la realitat i del pluralisme democràtic; identifiqui, valori i defensi els aspectes materials i immaterials del patrimoni cultural i artístic, com a elements de continuïtat amb el passat i amb el futur d'un territori i d'una societat.

Bloc 3. Memòria i identitat

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
Memòria, identitat i territori	
La identificació col·lectiva i individual amb el territori: Memòria individual sobre l'espai viscut Memòria col·lectiva sobre el territori de la comunitat La representació de l'espai al llarg del temps relacionat amb la història personal i familiar	Les escales territorials en la configuració de la nostra identitat (Andorra, Europa, el món) La definició de la pròpia identitat territorial i la construcció de l'alteritat
La memòria i el temps	
La mesura del temps en diverses èpoques i en diverses cultures Les convencions temporals i les diverses formes de periodització de la història	Històries i memòries del segle XX: silencis i conflictes Mites <i>versus</i> història
Identitat individual i col·lectiva	
Els elements que defineixen la nostra identitat individual i col·lectiva (gènere, cultura, etc.)	La ciutadania del segle XXI: la identitat individual i col·lectiva en un món global La memòria col·lectiva, el paper de la cultura en l'actualitat
El patrimoni històric i cultural	
El patrimoni cultural andorrà El seu estat de conservació Mesures per conservar-lo Conservació <i>versus</i> progrés	El patrimoni cultural i artístic de la humanitat
PROCEDIMENTS	
Obtenció i processament de la informació	
Definició de l'objecte de la indagació: exploració i anàlisi de la varietat d'esdeveniments o fenòmens que han anat definint la nostra identitat	Formulació de preguntes sobre la memòria històrica i la identitat per dissenyar i desenvolupar una estratègia de cerca eficaç

Selecció de les fonts d'informació per conèixer els elements que formen la nostra identitat (<i>patrimoni cultural tangible i intangible, etc.</i>) Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitzades Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (<i>mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals...</i>)	Identificació i tria de fonts d'informació pertinents per conèixer el patrimoni cultural i artístic de la humanitat, els conflictes del segle XX (<i>testimonis, audiovisuals, etc.</i>) i els esdeveniments o fets que s'han pretès silenciar Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació de forma complementària o simultània (p. ex.: entrevistes). Valoració de la credibilitat de les fonts d'informació
Anàlisi i valoració de qüestions socials	
Identificació i anàlisi dels elements que defineixen la nostra identitat Identificació i determinació dels punts de vista i les idees clau de cada font Anàlisi de l'estat de conservació de les restes i de les polítiques de conservació Valoració de l'impacte del creixement urbà andorrà sobre el patrimoni cultural	Comparació de punts de vista contraposats sobre aspectes de la memòria col·lectiva recent Identificació i determinació dels punts de vista de cada font, les seves idees clau, i si hi ha alguna idea o punt de vista que manca Anàlisi dels aspectes culturals i socials que ens defineixen com a individu i com a col·lectivitat en l'actualitat Anàlisi de les causes que han portat a silenciar alguns esdeveniments, fets o fenòmens dels segle XX, i interpretació de les seves conseqüències a mitjà i llarg termini Valoració dels criteris per a la selecció del patrimoni cultural i artístic de la humanitat
Interpretació i representació de l'espai	
Localització de les restes patrimonials en un mapa Determinació de l'evolució del paisatge a partir de fotografies del passat i el present	Elaboració de mapes crítics per representar l'estat de les restes patrimonials a Andorra Valoració crítica de l'estat dels paisatges andorrans i del seu significat cultural
Anàlisi i interpretació del temps històric	
Ús de la cronologia per mesurar el temps passat en relació amb el patrimoni cultural andorrà Identificació i ubicació dels fets o esdeveniments del passat andorrà que serveixen per perioditzar les etapes de la història d'Andorra Comparació entre el passat i el present del patrimoni andorrà	Proposició d'alternatives de futur sobre determinats esdeveniments o fets, imaginant que no haguessin succeït o que no s'haguessin silenciat
Síntesi, reflexió i acció	
Fer la síntesi de dades i informacions, per tal d'emetre els nostres propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada, en relació amb la definició de la identitat individual i col·lectiva Conclusió de l'impacte a curt i llarg termini de l'activitat humana sobre el patrimoni cultural Valoració crítica de les mesures endegades per les institucions públiques en matèria de preservació del patrimoni	Determinació de les implicacions ètiques de les accions sobre el patrimoni cultural Valoració d'establir un diàleg entre territoris i identitats diverses

Comunicació i debat	
Comunicació dels arguments i de les conclusions de les investigacions de manera clara i lògica Utilització del vocabulari específic i adequat sobre les temàtiques tractades Participació en debats sobre qüestions socials rellevants	Utilització correcta de conceptes abstractes clau de les ciències humanes i socials Referenciació correcta de les fonts citades
ACTITUDS I VALORS	
Apreciació del paper important de la temporalitat en la formació de la nostra identitat i la nostra cultura Conscienciació de la importància que tenen la preservació i la conservació del patrimoni com a testimoni de la nostra memòria col·lectiva Valoració del territori com a part de la nostra identitat personal i col·lectiva	Conscienciació de la continuïtat en el temps entre el passat, el present i el futur Valoració dels sistemes de mesura del temps i de la història, com a producte de la cultura i de la societat que els va crear Estimació de l'espai comú com a identitat i altres espais com a territoris de construcció d'una idea d'alteritat Apreciació de la necessitat d'establir un diàleg entre territoris i identitats diverses

Orientacions didàctiques del bloc 3

Des de la perspectiva procedimental és fonamental la descripció, l'anàlisi i la interpretació de fonts primàries i secundàries, així com la ubicació, en mapes geogràfics i en plànols, dels elements patrimonials objecte d'estudi. També ho és la comparació *passat i present*, així com les activitats relacionades amb la prospectiva.

La conservació i la defensa del patrimoni s'han de fer des del seu coneixement i del de la seva transcendència com a identitat col·lectiva, però també com a testimoni de la història i les cultures. D'altra banda, cal valorar en tot moment les identitats personals, socials i culturals de qualsevol persona o col·lectiu.

Bloc 4. Relacions, conflicte i canvi social

En aquest bloc es planteja un estudi de les relacions socials, laborals o polítiques al llarg del temps i en l'actualitat. El plantejament d'aquest bloc de recursos vol afavorir la valoració de la diferència quan aquesta és diversitat, però també la lluita contra la desigualtat, el sexisme, el racisme, els extremismes i la xenofòbia. L'estudi dels conflictes del passat i del present vol mostrar les lluites dels pobles pels seus drets. El tractament que es fa del concepte de *conflicte* és positiu, com a generador de canvis socials, tot i que també es planteja la necessitat de solucionar les situacions conflictives des de la negociació, el debat i el consens, rebutjant tot tipus de violència. Això no implica que els grans conflictes bèl·lics del passat deixin de ser tractats com un aspecte imprescindible de l'educació per la pau.

La temàtica de les relacions socials i els conflictes derivats de les diferències entre les persones, sia per la manera de pensar o les idees polítiques, o per raons de gènere, raça o religió, cal treballar-la des del coneixement de les representacions socials de l'alumnat, dels seus prejudicis i estereotips, per tal d'aconseguir un canvi de valors i actituds.

Aquestes representacions socials de l'alumnat poden sorgir, per exemple, quan formula preguntes sobre les causes i les conseqüències d'un conflicte, quan n'identifica els protagonistes i els motius pels quals hi van participar. En aquest sentit, cal treballar també la resolució de conflictes, des del coneixement de conflictes en el passat fins a l'actualitat, i les fases de la seva evolució.

Bloc 4. Relacions, conflicte i canvi social

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
Interrelació i convivència	
Evolució de les estructures socials: esclavista, estamental, de castes i de classe	Les organitzacions socials des dels orígens del sindicalisme fins als moviments socials alternatius actuals
Conflictes i canvi social	
Conflictes i canvi social Tipologia de conflictes, les causes i les conseqüències (p. ex.: <i>Guerres Púniques, el control de la Mediterrània, els conflictes entre el comtat de Foix i l'Església d'Urgell, els conflictes religiosos, la Reforma i la Contrareforma, etc.</i>)	Conflictes i canvi social Els grans conflictes del segle XX-XXI com a generadors de canvis socials (p. ex.: <i>la Segona Guerra Mundial, les guerres araboisraelianes, la Revolució Andorrana del 1933, la Revolució Russa, les revolucions burgeses, etc.</i>) Els conflictes actuals al món (p. ex.: <i>la crisi de Crimea, la Primavera Àrab, la guerra de l'Iraq i l'Afganistan, etc.</i>) Els conflictes oblidats o l'oblit dels conflictes
Diversitat cultural i creences	
Aspectes biològics i socials que ens defineixen com a	Les religions, fenòmens socials i culturals

humans	La joventut com a grup social contemporani i les seves identitats
Les dinàmiques estàtiques com a generadores d'identitat grupal La interculturalitat, la importància del diàleg intercultural Multiculturalisme i interculturalisme	Les problemàtiques relacionades amb la diversitat cultural (<i>p. ex.: etnocentrisme, racisme, xovinisme, xenofòbia o extremisme</i>) El paper de l'Estat en les polítiques socials
PROCEDIMENTS	
Obtenció i processament de la informació	
Identificació d'informació sobre els protagonistes dels conflictes i la seva implicació. Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitzades (<i>p. ex.: observació de l'actualització de les dades en el cas d'Internet</i>) Ús de diverses maneres d'organitzar la informació per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals...)	Disseny d'una estratègia de cerca eficaç que permeti explorar-ne la varietat d'esdeveniments, qüestions o fenòmens Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació de forma complementària o simultània (<i>lectura d'imatges, documentals, etc.</i>). Valoració de la credibilitat i de la intencionalitat de diversos tipus de fonts d'informació (<i>premsa, audiovisuals, etc.</i>)
Anàlisi i valoració de qüestions socials	
Identificació i determinació dels punts de vista i les idees clau de cada font Utilització de diverses maneres d'organitzar la informació per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (<i>mapes conceptuals, gràfics, etc.</i>) Caracterització i comparació dels tipus d'estructures socials en diversos períodes de la història Anàlisi i valoració dels arguments a favor i en contra de paper de la biologia a l'hora de definir l'ésser humà i la multiculturalitat Valoració dels problemes derivats del racisme, l'etnocentrisme i la xenofòbia	Utilització de diverses maneres d'organitzar la informació (<i>mapes conceptuals, gràfics, etc.</i>), per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions Identificació i determinació dels punts de vista de cada font, les seves idees clau i si hi ha alguna idea o punt de vista que manca Valoració dels punts forts i febles de les polítiques socials (<i>a través d'enquestes i entrevistes</i>) i el punt de vista de la ciutadania Anàlisi i interpretació de les polítiques socials o problemàtiques socials actuals a través dels mitjans de comunicació de masses (<i>p. ex.: característiques, beneficiaris o protagonistes, tractament informatiu, etc.</i>)
Interpretació i representació de l'espai	
Ubicació, en un mapa d'Europa, de les ciutats on s'han produït actes de violència relacionats amb la diversitat cultural i ètnica Utilització de cartografia web per a analitzar conflictes socioambientals	Realització de mapes històrics per a representar grans conflictes passats, actuals i conflictes oblidats pels mitjans de comunicació Elaboració de mapes i gràfics sobre conflictes socioambientals a diferents escales
Anàlisi i interpretació del temps històric	
Cronologia dels conflictes estudiats i de la durada de les seves causes i conseqüències (a llarg, mitjà i curt termini)	Elaboració de relats sobre conflictes passats Cronologia dels grans conflictes de la història recent (des de la Segona Guerra Mundial fins a l'actualitat)
Síntesi, reflexió i acció	

Síntesi de les dades, els elements i les informacions, per tal d'emetre els nostres propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada, en relació amb un conflicte històric Determinació i conclusió de l'impacte social dels conflictes a curt i llarg termini	Valoració i comparació del paper de les religions en el passat i en l'actualitat Proposta de solucions pacífiques a alguns dels conflictes actuals
Comunicació i debat	
Comunicació dels arguments i de les conclusions de les investigacions de manera clara i lògica Utilització del vocabulari específic i adequat sobre les temàtiques tractades Participació en debats sobre qüestions socials rellevants	Utilització correcta de conceptes abstractes clau de les ciències humanes i socials Referenciació correcta de les fonts citades
ACTITUDS I VALORS	
Rebuig de la violència com a solució per a la resolució de conflictes Apreciació del valor de la diversitat cultural, davant la intolerància i la incomprensió entre les societats Prendre consciència dels propis prejudicis i predisposició a canviar les pròpies idees	Rebuig als estereotips que suposin discriminació per raons de gènere, origen o creences Compromís a l'hora d'endegar alternatives de convivència orientades a aconseguir la igualtat entre les persones Rebuig de la violència com a solució per a la resolució de conflictes Denúncia dels arguments socials i ideològics utilitzats per la defensa del racisme, la xenofòbia i l'extremisme Denúncia de les conseqüències del racisme i la xenofòbia

Orientacions didàctiques del bloc 4

Es fa molt important en aquest bloc treballar amb diversos punts de vista i fonts d'informació contraposades, per exemple, dels mitjans de comunicació de masses, com també amb arguments i contraarguments sobre els conflictes estudiats. D'aquesta manera, cal afavorir la construcció de l'opinió de l'alumnat, la seva argumentació i les seves capacitats per desenvolupar la creativitat aplicada a la solució de conflictes, proposar solucions alternatives o divergents.

Cal ser exigents amb el vocabulari específic utilitzat per l'alumnat, així com el treball amb la cronologia i la periodització dels conflictes, fent servir, per exemple, línies del temps o cronogrames de contemporaneïtat entre diverses regions. També cal situar geogràficament els conflictes estudiats i tenir com a referència el mapa del món dels conflictes actuals estiguin o no presents en cada moment als mitjans de comunicació.

Bloc 5. Organització social

Aquest bloc inclou coneixements sobre les formes d'organització política, sindical i moviments socials en el passat i en el present, com una part imprescindible de l'aprenentatge de la participació democràtica. En aquest sentit, els recursos fan referència al procés de construcció de la democràcia, al paper de l'Estat quant al territori, la població i l'exercici del poder, és a dir, l'estructura política i el procés polític en democràcia, a través dels partits polítics i les eleccions dels representants.

Es proposa la comparació entre sistemes polítics democràtics i no democràtics, una cartografia de la qualitat democràtica al món, així com l'anàlisi de la informació sobre els principals moviments socials de la història i els actuals, locals i globals. Cal també analitzar els criteris democràtics per a la independència del poder judicial, l'anàlisi de l'actuació de la justícia, de la lògica en l'aplicació de les lleis nacionals i supranacionals.

Es proposa treballar els drets i els deures com acords i normes dels quals ens hem dotat i ens hem organitzat per viure en pau. Cal també conèixer els reptes de la democràcia per millorar les condicions de vida de les persones i aconseguir que els drets humans siguin una realitat a tot arreu i per a tothom, presentats com a valors bàsics i universals, per sobre de les creences religioses o de les tradicions culturals.

És important que, en aquest context, l'alumnat valori la vida democràtica i la participació en la vida social. Els valors democràtics no serveixen tan sols per a la participació política en les eleccions, sinó que també cal aplicar-los a la vida quotidiana, a la convivència diària, a l'associacionisme de tot tipus, al compromís i a la responsabilitat per al bé comú.

Bloc 5. Organització social

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
Els moviments socials al llarg del temps	
El sindicalisme i els moviments socials històrics	Els moviments socials actuals (p. ex., des del moviment hippie i el pacifisme, fins al 15-M, la Primavera Àrab, etc.)
La formació de l'estat actual	
L'origen de l'estat El procés de democratització del poder	El procés de democratització del poder
L'Estat en un sistema polític democràtic	
Els elements que defineixen l'estat: territori, població i poder	La globalització de la política Causas: multilateralisme, globalització econòmica, problemàtiques globals, etc.
L'estat: tipus i característiques El paper de l'estat en les polítiques socials	Les organitzacions supranacionals i regionals Els mitjans de comunicació com a creadors d'opinió pública

Democràcia i procés polític	
Poder i autoritat Participació o representació: les necessitats actuals de la ciutadania Els components que constitueixen l'estat democràtic Els models d'estat democràtic El paper de les eleccions El sistema de partits Els drets humans	Els reptes democràtics i la necessitat de millores democràtiques Els drets humans: la universalitat dels drets humans i el seu compliment
Justícia i justícia social	
	Normes i lleis justes Diferències entre estat de dret i estat social de dret
PROCEDIMENTS	
Obtenció i processament de la informació	
Formulació de preguntes sobre l'origen de l'estat actual i el procés de democratització del poder Tria i selecció de les fonts d'informació per conèixer els principals moviments socials històrics Ús de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (<i>mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals...</i>)	Formulació de preguntes sobre els reptes als quals s'enfronten actualment les democràcies al món Selecció i identificació d'informacions sobre la funció d'algunes de les principals organitzacions supranacionals, així com dels principals moviments socials Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació de forma complementària o simultània Valoració de la credibilitat i de la intencionalitat de diversos tipus de fonts d'informació (<i>premsa i xarxes socials.</i>)
Anàlisi i valoració de les qüestions socials	
Lectura i interpretació de dades electorals a partir de quadres estadístics o gràfics Identificació i determinació dels punts de vista i les idees clau de cada font	Comparació de normatives o lleis de caire supranacional i regional (<i>p. ex., en matèria de drets humans, ajuda internacional, etc.</i>) Utilització de diverses maneres d'organitzar la informació (<i>mapes conceptuals, gràfics, etc.</i>), per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions
Utilització de diverses maneres d'organitzar la informació, per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (<i>mapes conceptuals, gràfics, etc.</i>) Anàlisi i valoració dels models dels estats democràtics i no democràtics Anàlisi i valoració de diversos sistemes electorals presents a Europa Interpretació dels resultats de diversos processos electorals	Identificació i determinació dels punts de vista de cada font, les seves idees clau i si hi ha alguna idea o punt de vista que manca Descripció de les causes dels principals moviments socials actuals i del paper dels mitjans de comunicació Anàlisi i valoració de la participació de la joventut en la vida política i en diversos moviments socials Valoració de les conseqüències a mitjà i llarg termini dels moviments socials actuals Anàlisi del procés d'adequació de les lleis o normes a la realitat actual de la societat

Interpretació i representació de l'espai	
Comprensió de la diversitat de règims polítics a partir de la lectura de mapes polítics Diferenciació dels drets de la ciutadania segons els estats del món	Valoració de la qualitat democràtica dels estats del món a partir de diversos índexs Elaboració de mapes polítics a diferents escales
Anàlisi i interpretació del temps històric	
Cronologia de l'evolució de la democràcia i dels drets humans Identificació dels esdeveniments importants i els canvis sociohistòrics que serveixen per perioditzar els sistemes polítics Comparació de sistemes polítics en el passat i el present	Cronologia dels moviments socials actuals i de l'evolució de la democràcia i dels drets humans Identificació i valoració dels esdeveniments importants i canvis sociohistòrics que serveixen per perioditzar els sistemes polítics
Síntesi, reflexió i acció	
Síntesi del funcionament i resultat d'un procés electoral Valoració de les virtuts i les imperfeccions del sistema democràtic Valoració de la importància de la participació en els processos electorals	Comprensió de la naturalesa de les lleis i valoració de la seva evolució i de la seva actualització Síntesi del procés de modificació de les lleis Determinació de les implicacions ètiques de diverses lleis de caràcter supranacional i/o nacional en matèria de drets humans Reflexió i argumentació sobre la necessitat de la independència del poder judicial del poder polític
Comunicació i debat	
Comunicació dels arguments i de les conclusions de les investigacions de manera clara i lògica Utilització del vocabulari específic i adequat sobre les temàtiques tractades Participació en debats sobre qüestions socials rellevants	Utilització correcta de conceptes abstractes clau de les ciències humanes i socials Referenciació correcta de les fonts citades
ACTITUDS I VALORS	
Defensa dels valors de la democràcia Respecte pels drets humans com a valors bàsics per a la ciutadania democràtica Responsabilitat a l'hora d'assumir els deures d'exercir els drets Valoració de la democràcia enfront d'altres règims polítics autoritaris o autocràtics Apreciació de la importància d'una ciutadania activa en la vida política i en la vida pública	Valoració dels mecanismes de negociació i pacte o consens, com a sistema de superació dels conflictes en democràcia Conscienciació de la necessitat de vetllar per la pau, per la cooperació entre els pobles i la justícia al món Respecte pels drets i els deures, com a acords de convivència amb els quals ens hem organitzat les persones Valoració de la universalitat dels drets humans Respecte per l'estat de dret Defensa dels valors de la democràcia

Orientacions didàctiques del bloc 5

Cal anar de la diferenciació entre sistemes democràtics i no democràtics fins a la valoració de les possibles millores de la democràcia, a partir de la crítica sobre la qualitat de vida d'una part de la població. És molt important que l'alumnat compregui que la democràcia es construeix dia a dia i que no depèn dels partits polítics, sinó que és una forma de viure, d'entendre les relacions socials i la responsabilitat personal amb la comunitat. Cal entendre la llibertat com a possibilitat de participar, no solament com un dret individual. Un exemple d'aquest plantejament és la reflexió sobre quins són els nostres àmbits de participació i d'exercici de drets i deures democràtics: l'escola, la família, els amics, l'associació, el club, etc.

Bloc 6. Un món interconnectat

Aquest bloc vol abordar la globalització espacial des de diversos àmbits, com ara, per exemple, la revolució en els transports i les comunicacions, els fenòmens migratoris, la interacció o l'homogeneïtzació cultural, la dependència i la interdependència econòmica, els efectes de la deslocalització industrial, la globalització dels conflictes i la reivindicació de les identitats locals o nacionals.

Cal dir que, en aquest bloc, és molt important l'anàlisi crítica de la informació sobre les problemàtiques derivades de la mundialització dels fenòmens socials, per tal de distingir amb arguments coherents els aspectes positius i negatius d'aquest procés, per exemple, pel que fa al consum, el comerç just, el creixement sostenible, les migracions, etc., a diverses escales espacials.

Una part dels recursos fan referència a l'evolució al llarg de la història de la humanitat dels processos de globalització, que van anar augmentant a cada època històrica i que van afectar, cada vegada més, tots els territoris del planeta. Cal saber, en tot cas, les causes i les conseqüències de les grans migracions actuals, així com l'existència de desplaçats o refugiats com a efecte de les guerres o les desigualtats socials.

En qualsevol cas, la proposta de recursos pretén afavorir una visió positiva de la diversitat cultural i l'enriquiment que suposa la pluralitat i el mestissatge. La justícia social i la solidaritat formen part de la reflexió sobre la globalització. En aquest sentit, és clau el paper que tenen les institucions internacionals a l'hora de resoldre els conflictes de caràcter transnacional i vetllar perquè s'apliquin les lleis internacionals.

Bloc 6. Un món interconnectat

1r CICLE	2n CICLE
FETS I CONCEPTES	
La visió del món al llarg del temps	
Representació cartogràfica del món en les èpoques històriques des de l'aparició dels primers mapes	La diversitat en les visions sobre el món a través dels mapes (p. ex.. visió demogràfica, urbana, religiosa, els problemes o els conflictes al món, la pobresa, la població escolaritzada, etc.)
La globalització espacial	
	El procés de globalització espacial: els fenòmens migratoris, la revolució del transport i les comunicacions i els efectes de la deslocalització
La globalització, un procés actual?	
Els moments històrics d'interconnexió del món (p. ex.. èxodes prehistòrics, el món mediterrani, el món al segle XV, el procés de colonització i descolonització)	
Globalització i interdependència econòmica i cultural	
Els processos d'interacció cultural en el passat i en l'actualitat (la influència cultural, sia per imposició o per convivència)	La conversió cap a una veïnatge universal (aldeia global) Els efectes de la globalització econòmica, en termes socials

	El procés d'homogeneïtzació cultural i l'aparició de moviments culturals alternatius
Drets humans, organismes i lleis internacionals	
	La globalització dels conflictes i el paper de les institucions internacionals com a garants dels drets humans
PROCEDIMENTS	
Obtenció i processament de la informació	
Tria i selecció de fonts d'informació per conèixer el fenomen de la globalització. Valoració de la fiabilitat de les fonts d'informació utilitzades Ús de diverses maneres d'organitzar la informació per tal de facilitar l'anàlisi i la interpretació de dades i informacions (<i>mapes conceptuals, gràfics, quadres comparatius, elaboració d'arxius amb l'ajuda d'eines digitals...</i>)	Formulació de preguntes sobre la globalització que guiïn la cerca d'informació. Utilització de diverses tècniques de recollida d'informació Valoració de la credibilitat i de la intencionalitat de diversos tipus de fonts d'informació (nacional i internacional)
Anàlisi i valoració de qüestions socials	
Identificació i comparació de diversos processos d'interacció en el passat, sia per imposició o per convivència Identificació i determinació dels punts de vista i les idees clau de cada font Anàlisi i interpretació de les conseqüències a curt i llarg termini dels processos d'aculturació en el passat	Lectura i interpretació de dades sobre moviments migratoris al món, a partir de quadres estadístics o gràfics Comparació de processos migratoris Identificació i determinació dels punts de vista de cada font, les seves idees clau i si hi ha alguna idea o punt de vista que manca Anàlisi i valoració del paper dels mitjans de comunicació i de les xarxes socials en el procés de globalització dels conflictes actuals Anàlisi de les causes i conseqüències dels processos migratoris actuals Valoració de les conseqüències de la globalització en termes culturals Anàlisi dels problemes econòmics i socials com a conseqüència del procés de globalització econòmica
Interpretació i representació de l'espai	
Localització de les restes patrimonials en un mapa	Localització de les restes patrimonials en un mapa
Anàlisi i interpretació del temps històric	
Identificació dels esdeveniments importants i els canvis sociohistòrics que serveixen per perioditzar determinats processos d'interconnexió Comparació entre el passat i el present del procés de globalització al món	
Síntesi, reflexió i acció	

Síntesi de les dades, els elements i les informacions relacionades amb les visions del món i les interaccions que es produeixen al llarg del temps, per tal d'emetre els nostres propis judicis de manera clara, crítica i fonamentada Determinació i conclusió de les virtuts de les interaccions culturals per convivència, com a element enriquidor de la pròpia identitat cultural	Determinació de les influències positives i negatives que exerceixen els mitjans de comunicació i les xarxes socials en la resolució dels conflictes actuals Reflexió i argumentació del paper que tenen les institucions internacionals a l'hora de resoldre els conflictes actuals Valoració de moviments culturals alternatius com a resposta al procés d'homogeneïtzació cultural actual Proposició de solucions als problemes econòmics i socials que són producte de la globalització econòmica
Comunicació i debat	
Utilització del format de presentació apropiat segons l'audiència a la qual es dirigeix Comunicació dels arguments, les conclusions, les prediccions i el pla d'acció de manera clara i lògica Utilització del vocabulari específic i adequat a les temàtiques tractades Citació correcta de les fonts d'informació utilitzades	Utilització del format de presentació apropiat segons l'audiència a la qual es dirigeix Comunicació dels arguments, les conclusions, les prediccions i el pla d'acció de manera clara i lògica Utilització del vocabulari específic i adequat a les temàtiques tractades Citació de les fonts de referència
ACTITUDS I VALORS	
Apreciació del paper important de la temporalitat en la formació de la nostra identitat i la nostra cultura Conscienciació de la importància que té la preservació i la conservació del patrimoni com a testimoni de la nostra memòria col·lectiva Valoració del territori com a part de la nostra identitat personal i col·lectiva	Conscienciació de la continuïtat en el temps entre el passat, el present i el futur Valoració dels sistemes de mesura del temps i de la història, com a producte de la cultura i de la societat que els va crear Diferenciació entre la memòria individual i col·lectiva, i la memòria històrica que recull les perspectives d'estudi del passat Estimació de l'espai comú com a identitat i altres espais com a territoris de construcció d'una idea d'alteritat Apreciació de la necessitat d'establir un diàleg entre territoris i identitats diverses

Orientacions didàctiques del bloc 6

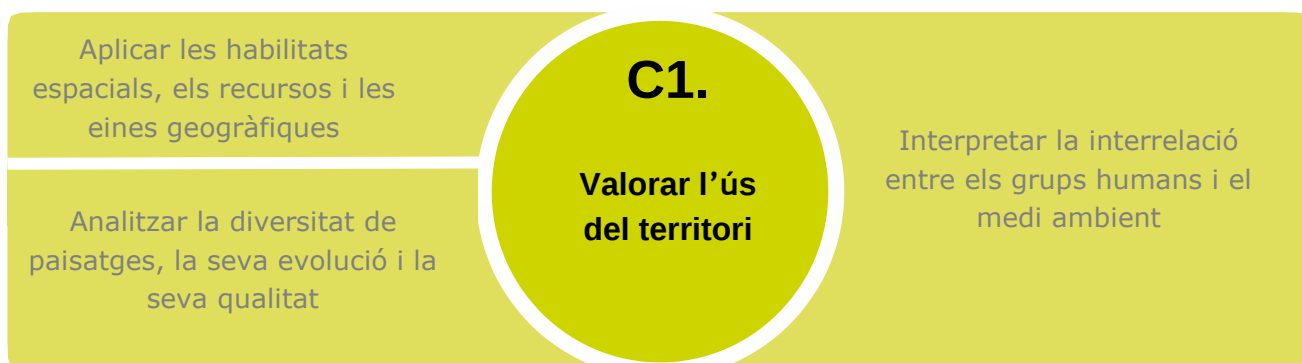
Cal treballar en aquest bloc les relacions entre la identitat i l'alteritat, així com les capacitats per a l'empatia, de manera que els processos de globalització siguin vistos com una possibilitat d'enriquiment. Així, cal partir de la idea que cal conèixer bé la nostra cultura per poder comprendre millor altres cultures, diferents, però amb aspectes en comú. Cal presentar també la globalització com un procés que no és nou, sinó que s'ha desenvolupat des dels inicis de la història de la humanitat. Un exemple per treballar que pot afavorir la perspectiva que plantegem és el de les migracions en diversos períodes de la història i en l'actualitat. Es pot plantejar a l'alumnat que, d'alguna manera, tots som immigrants.

Quadres de síntesi

Quadre de síntesi

Quadre de síntesi de la C1

Criteris d'avaluació

CA1. Rigor

CA2. Sentit crític

Expectatives de 1r cicle

CA1. Rigor

Al final del primer cicle de la segona ensenyança, quan l'alumne valora l'ús del territori, identifica i diferencia amb rigor les propietats i les funcions de les representacions geogràfiques. Quan ho fa, identifica les característiques principals de les representacions geogràfiques treballades i les utilitza correctament segons la qüestió social tractada. Per exemple, sap llegir un mapa en funció d'una llegenda i símbols; entén i utilitza les coordenades geogràfiques, l'escala, l'orientació, etc. També distingeix per què alguns mapes són més apropiats que altres a l'hora d'investigar una qüestió socioambiental determinada.

A més, elabora mapes i gràfics de manera rigorosa ajustats a la qüestió socioambiental que s'ha d'investigar. El fet d'elaborar mapes i gràfics comporta la utilització de dades espacials de diverses fonts i en diferents formats per tal de construir els seus mapes o gràfics, i localitza llocs i regions importants a l'hora d'analitzar la qüestió tractada.

L'alumne analitza amb rigor la diversitat de paisatges del món. L'alumne identifica els elements més característics dels paisatges i localitza els tipus de paisatge del món. Analitza com les condicions de vida d'una regió estan condicionades per les seves característiques físiques, com ara les climàtiques, i analitza la distribució dels fenòmens humans tractats.

CA2. Sentit crític

Al final del primer cicle de la segona ensenyança, quan l'alumne valora l'ús del territori, cerca i selecciona les fonts i la informació de manera crítica. Per informació s'entén, per exemple, dades, gràfics o opinions. L'alumne selecciona les fonts i la informació que poden donar resposta a la qüestió socioambiental tractada, i en qüestiona la validesa i significativitat (valorant quan, qui, com i què m'aporta).

L'alumne interpreta críticament les relacions que s'estableixen entre la societat andorrana i el seu entorn. Per fer-ho, determina les característiques físiques i els recursos del territori andorrà i analitza quin ús s'ha fet d'aquests recursos.

L'alumne compara críticament la realitat andorrana amb altres realitats geogràfiques properes. Aquestes realitats geogràfiques properes, poden ser similars o no, per distingir quins són els contextos diferents (geogràfics, socials, ambientals o d'altres) i analitza les similituds i les diferències en el cas de problemàtiques socioambientals determinades.

L'alumne analitza críticament els efectes a curt, mitjà i llarg termini dels principals problemes ambientals. Aquesta anàlisi crítica porta l'alumne a identificar l'impacte en la població i en el territori dels principals problemes socioambientals del món (a curt i mitjà termini). A més, l'alumne organitza en categories la diversitat de problemes ambientals, i a situar-los en el món. També diferencia entre canvi global i problemes socioambientals concrets, i imagina l'impacte futur d'aquests problemes en la població i el territori, si no s'actua amb dilació.

Expectatives de 2n cicle

CA1. Rigor

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne valora l'ús del territori, utilitza les representacions i les tècniques cartogràfiques de forma rigorosa a l'hora d'analitzar i respondre a qüestions socioambientals determinades. Aquest ús rigorós comporta la utilització de la cartografia-web amb correcció per determinar quines són les propietats del territori que valora, i combina les diferents capes d'informació a l'hora d'analitzar les qüestions socioambientals tractades.

Elabora mapes o gràfics amb rigor fent servir diferents escales segons la qüestió socioambiental que cal investigar. L'alumne utilitza dades variades de múltiples fonts i les representa fent servir una gran diversitat de formes de manera adequada. Per exemple, diagrames de dispersió, taules, esbossos de camp i diagrames anotats. A més, s'ajuda de tecnologies digitals, com per exemple Gapminder, per donar suport a la il·lustració de variables.

Determina, amb rigor, com els paisatges han evolucionat al llarg del temps. Quan ho fa utilitza evidències clares i contrasta moments diferents. A més, distingeix canvis i continuïtats en els paisatges i explica els processos naturals i les causes socials que han anat definint el paisatge.

CA2. Sentit crític

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne valora l'ús del territori, fa un ús crític de la informació. Fer un ús crític de la informació implica representar les dades amb criteri i intencionalitat, i qüestionar la veracitat de les fonts emprades i de la informació seleccionada, tot valorant quan i com es van crear i per quin motiu.

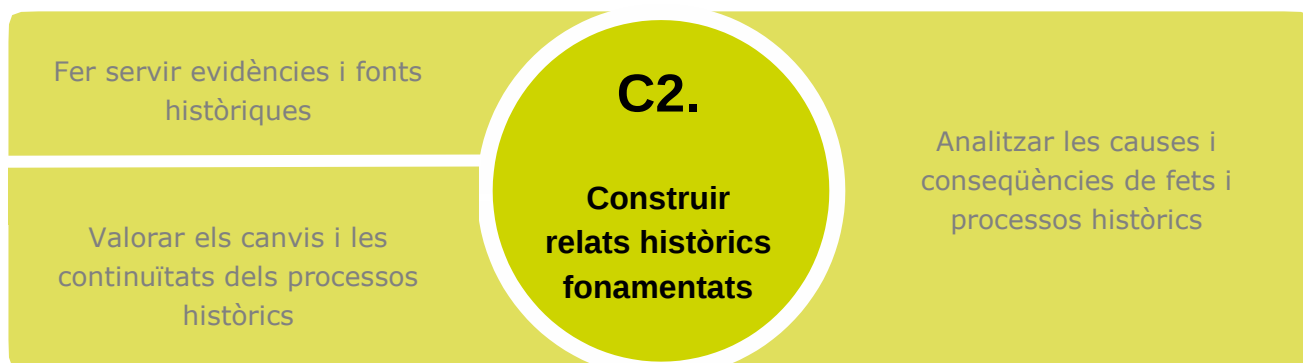
Argumenta, amb sentit crític, el valor ecològic i el significat cultural dels paisatges i vetlla per la seva conservació. Quan ho fa, argumenta per què un paisatge determinat és important ecològicament i culturalment, i valora les mesures preses per conservar-lo. A més, determina quines podrien ser les mesures alternatives de millora, que han de permetre millorar la conservació de paisatges importants per a la humanitat i el planeta.

L'alumne valora críticament les relacions que s'estableixen entre la societat i el seu entorn. Implica que l'alumne determina les principals problemàtiques socioambientals d'Andorra i avalua les actuacions que es duen a terme per resoldre-les.

A més, interpreta críticament com es poden millorar les relacions entre la societat i el seu medi ambient a partir de contribuir a la consecució dels objectius de desenvolupament sostenible. L'alumne identifica aspectes concrets de millora, valora actuacions sostenibles en casos similars que s'estan portant a terme a Andorra i al món relacionades amb els objectius de desenvolupament sostenible i, si escau, dissenya possibles accions concretes de millora.

Finalment, explica la complexitat dels processos de globalització, en termes d'interdependència, de manera crítica. Determina quines són les interdependències ambientals, socials i econòmiques que es produeixen entre diferents parts del món a l'hora de tractar una qüestió socioambiental concreta i analitza les conseqüències d'aquestes interdependències en un cas concret.

Quadre de síntesi de la C2

Criteris d'avaluació

CA1. Precisió

CA2. Rigor

CA3. Sentit crític

Expectatives de 1r cicle

CA1. Precisió

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats, seqüència amb precisió els esdeveniments principals dels processos històrics tractats. Quan ho fa ordena temporalment els fets rellevants. També perioditza amb precisió els processos històrics treballats, utilitza amb precisió la periodització convencional de la història.

Utilitza amb precisió els termes i conceptes històrics clau del procés històric tractat. És a dir, l'alumne en comprèn el significat dels termes i conceptes històrics clau i els utilitza de manera ajustada en la seva investigació.

CA2. Rigor

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats, tracta la informació obtinguda de les fonts primàries i secundàries amb rigor. Analitza la informació obtinguda, selecciona la informació més rellevant a l'hora d'investigar un fet o procés històric determinat i organitza la informació obtinguda de manera significativa fent servir les eines i els instruments més adequats.

Identifica i explica també amb rigor els punts de vista, posicionaments o actituds presents a les fonts històriques tractades. Per exemple, diferenciant entre fets i opinions.

CA3. Sentit crític

Al final del primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats, avalua críticament i amb rigor les fonts primàries i secundàries, tenint en compte el seu origen i la finalitat que persegueixen. Críticament perquè qüestiona les fonts d'informació, investiga l'origen de les fonts treballades (qui, com, què?) per avaluar-ne la fiabilitat. I amb rigor, per determinar la informació que pot facilitar una font primària i una de secundària i per identificar què li poden aportar a la seva investigació.

Analitza críticament la multiplicitat de causes i conseqüències dels esdeveniments o processos històrics investigats. Per exemple, n'identifica els principals protagonistes, classifica les causes i conseqüències directes dels fets o processos segons la seva tipologia i identifica, si escau, conseqüències d'aquests processos en l'actualitat.

Analitza críticament els canvis i les continuïtats en el temps dels processos històrics tractats. Implica, doncs, que l'alumne compara críticament moments històrics diferents per tal d'identificar canvis (p. ex.: en les maneres de viure, políticament, en l'art, etc.). Identifica possibles patrons de canvi, es qüestiona sobre el perquè d'aquests canvis i cerca la continuïtat o no d'aquest canvis en el present. A més, imagina escenaris futurs que considerin aquests patrons.

Explica, fent servir el sentit crític, quin és el significat que van atorgar les persones o grups que van viure un determinat esdeveniment o procés en primera persona.

Mostra un posicionament propi vers els fets o processos històrics tractats, fonamentat en evidències sòlides.

Expectatives de 2n cicle

CA1. Precisió

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats, seqüència amb precisió els esdeveniments principals del procés històric tractat. A l'hora de seqüenciar fets o processos històrics, ordena temporalment els esdeveniments més importants.

Identifica esdeveniments similars d'altres llocs o moments. L'alumne identifica també amb precisió simultaneïtats amb esdeveniments similars a d'altres llocs o moments, jerarquitzant els esdeveniments segons la seva importància per comprendre el fet o procés històric i estableix vincles amb esdeveniments similars que van succeir en altres llocs o moments.

Utilitza i defineix de manera precisa els termes i conceptes històrics clau per al procés històric tractat. Així, l'alumne determina quins són els termes o conceptes històrics clau; els defineix amb claredat, sense caure en ambigüitats, i els utilitza en el seu relat de manera rigorosa, allà on el seu significat ajuda a aclarir els aspectes problemàtics del fet o procés històric investigat.

CA2. Rigor

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats, tracta amb rigor la informació obtinguda de fonts primàries i secundàries per donar resposta a les preguntes d'investigació. Fer això implica que l'alumne organitza en categories la informació obtinguda, l'analitza amb detall i n'extreu conclusions que l'ajuden a formar-se la opinió personal sobre el fet o procés històric tractat i poder respondre a les qüestions que s'ha plantejat sobre el fet o procés històric.

Contextualitza amb rigor les accions dels seus protagonistes (segons les seves ideologia, les seves creences o valors). Suposa, doncs, que l'alumne identifica els valors i la ideologia dels seus protagonistes i en les seves accions.

CA3. Sentit crític

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne construeix relats històrics fonamentats, valora, amb sentit crític la qualitat i la fiabilitat de les fonts utilitzades, tant primàries com secundàries. A l'hora de construir un relat històric fonamentat sobre fets o processos històrics, és important el treball amb les fonts tant primàries com secundàries. En aquest sentit, l'alumne valora les fonts amb sentit crític quan qüestiona la fiabilitat de les fonts, quin és el seu paper de l'autor en el fet o procés que narra (font secundària) o viu en primera persona (font primària), quines són les motivacions darreres de l'autor (Quin és el propòsit d'aquesta font? ¿L'autor està intentant persuadir o està presentant una investigació basada en fets?).

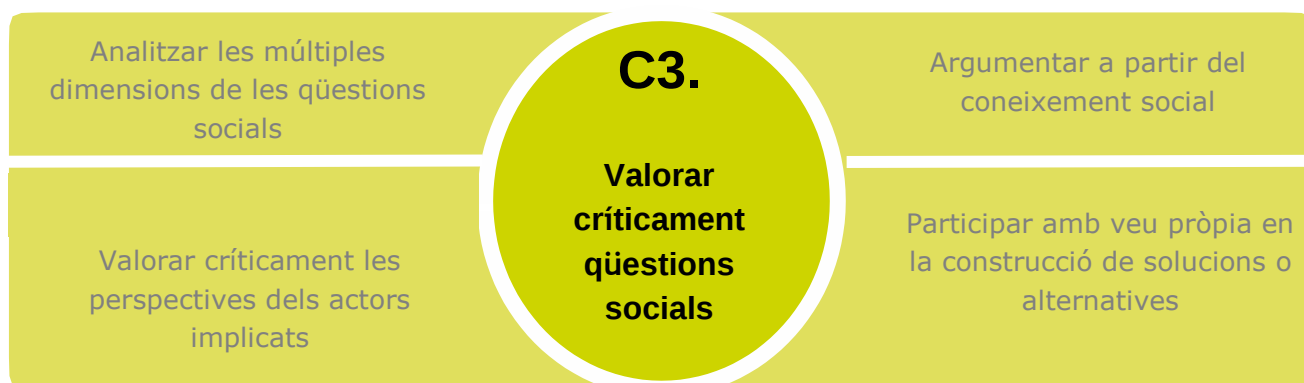
Relaciona amb sentit crític les causes i conseqüències d'esdeveniments o processos històrics. Suposa que l'alumne explica la seva importància relativa en el fet o procés històric tractat, estableix relacions entre causes i conseqüències múltiples, fent servir diferents escales espacials si escau (per exemple, cercant conseqüències fora del lloc on succeeixen els fets investigats).

Explica amb sentit crític els patrons de canvi i continuïtat d'un fet o procés històric. Pel que fa al canvi i la continuïtat, l'alumne fa referència en les seves explicacions a esdeveniments clau; a accions individuals o de grup o a creences i valors per justificar els canvis o la continuïtat identificats; a més fa projeccions de futur sobre les possibles tendències de canvi.

Explica amb sentit crític el significat d'esdeveniments i processos des de diferents perspectives. Les perspectives que es poden adoptar poden ser temporals o ideològiques, entre d'altres.

Exposa críticament un posicionament personal sobre els fets o processos històrics tractats. L'exposició de la posició personal de l'alumne ha de ser clara i fonamentada, és a dir, no es pot caure en ambigüitats i cal presentar evidències extretes del treball amb les fonts per tal de fonamentar la pròpia posició personal.

Quadre de síntesi de la C3

Criteris d'avaluació

CA1. Rigor

CA2. Sentit crític

Expectatives de 1r cicle

CA1. Rigor

Al final de primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne valora qüestions socials, analitza conceptualment una qüestió social amb rigor. L'alumne analitza la qüestió social a partir de múltiples dimensions (per exemple, econòmica, política, social i cultural) i identifica les problemàtiques socials associades. A més, determina els principals actors socials implicats, així com els col·lectius marginats o invisibilitzats si s'escau.

Analitza amb rigor els arguments fets servir a l'hora de valorar una qüestió social. Comporta que l'alumne determini quines són les raons que recolzen o donen suport a les conclusions sobre una qüestió social i amb l'ajuda del docent trobar debilitats en els arguments utilitzats. A més, davant d'arguments no vàlids que fomenten la intolerància o l'odi, l'alumne és capaç de refutar-los de manera rigorosa, aportant dades i evidències clares i objectives.

Argumenta la pròpia posició personal sobre una qüestió determinada de manera rigorosa. Quan ho fa, aporta dades i evidències clares i objectives que donin consistència als propis arguments i determina quines són les raons que donen suport a les pròpies conclusions sobre una qüestió social.

CA2. Sentit crític

Al final de primer cicle de segona ensenyança, quan l'alumne valora qüestions socials, cerca i selecciona la informació amb sentit crític, garantint la fiabilitat de les fonts i la veracitat de la informació que utilitza. Implica que l'alumne diferencia amb rigor entre fonts fiables i fonts no fiables. A més a més, contrasta amb sentit crític les informacions per diferenciar entre informacions veraces i informacions falses.

Interpreta críticament els valors i els interessos que els agents socials implicats defensen a l'hora de valorar una qüestió social. L'alumne comprèn què són els valors i com condicionen les decisions. I també, com els interessos polítics, econòmics, socials o culturals determinen el paper que té cada agent social dins de la qüestió tractada.

Valora críticament les solucions o alternatives donades a problemes socials senzills. L'alumne participa críticament a l'hora de decidir sobre les solucions o alternatives ajustades a una qüestió social. Formula possibles accions, solucions plausibles o alternatives viables i ajustades a una qüestió social determinada.

Expectatives de 2n cicle

CA1. Rigor

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne valora qüestions socials, analitza conceptualment una qüestió social amb rigor. Comporta que l'alumne analitza una qüestió social a partir de les múltiples dimensions (per exemple, econòmica, política, social i cultural). Identifica les problemàtiques socials associades i explica per què alguns grups socials són marginats o invisibilitzats.

Explica amb rigor com una mateixa qüestió social pot afectar de forma diferencial les persones o grups. Quan ho fa analitza els possibles impactes a les persones o als grups, investiga les raons per les quals els afecta de la manera que ho fa i valora com les persones viuen aquests efectes o impactes. En aquest sentit, els valors democràtics i els drets humans universals són el referent bàsic del qual cal partir.

Avalua amb rigor els arguments utilitzats per les parts implicades a l'hora de valorar les qüestions socials. L'alumne desxifra els arguments dels altres i els diferencia dels propis. Identifica posicionaments i perspectives i ideologies i distingeix els punts febles i els punts forts de cada posició. També és capaç de contraargumentar arguments no vàlids o discursos que fomentin la intolerància o l'odi. Valora quin objectiu té l'argument i quin pot ser l'abast del missatge i crea, si escau, contranarratives que respectin els drets humans, que no fomentin l'odi ni la violència, que tinguin com a fonament la dignitat humana que mostrin una posició pròpia i que evitin les generalitzacions.

Formula arguments propis de manera rigorosa per tal de fonamentar la pròpia posició personal sobre la qüestió tractada. L'alumne justifica quines són les raons que recolzen o donen suport als arguments del propi posicionament davant d'una qüestió social. Aporta dades i evidències clares i objectives que donin consistència als propis arguments i formula conclusions coherents i convincents.

CA2. Sentit crític

Al final de la segona ensenyança, quan l'alumne valora qüestions socials, cerca i selecciona la informació amb sentit crític i garanteix la fiabilitat de les fonts i la veracitat de la informació que utilitza. Això implica que l'alumne discerneix entre fonts fiables i les que no ho són. Contrasta les informacions i distingeix amb sentit crític entre informacions veraces, informacions falses, desinformacions i propaganda.

Interpreta críticament les ideologies, els valors i els interessos dels agents socials implicats. Comprèn la diferència entre ideologia, perspectives i valors (socials, polítics, ètics, per exemple) i els reconeix en les accions dels agents socials. A més, analitza críticament la influència dels valors i les ideologies en les decisions que es prenen i les accions que es fan, al voltant d'una qüestió o problema social.

Avalua els arguments utilitzats a l'hora de valorar una qüestió social amb sentit crític. Desxifra els arguments dels altres i els diferencia dels propis. Diferencia posicionaments i ideologies i distingeix els punts febles i punts forts de cada posició.

Valora críticament les solucions o alternatives a unes qüestions determinades, així com les que van ser refusades. L'alumne investiga i determina quines són les raons per les quals no es va dur a terme i quins interessos pot haver-hi darrere. També, imagina i proposa solucions o alternatives viables i ajustades a la qüestió social, així com els possibles escenaris de futur.